

**KOMUNISTICKÁ STRANA SLOVENSKA
1945-1948**

Organizačná štruktúra a politický program

BAKALÁRSKA PRÁCA

Lucia Matúšková

**UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SLOVENSKÝCH DEJÍN**

3u AN-DE

Školiteľ: PhDr. Ľubomír Gašpierik, CSc.

BRATISLAVA 2008

ČESTNÉ PREHLÁSENIE

Čestne prehlasujem, že som predkladanú bakalársku prácu spracovala samostatne a s použitím uvedenej literatúry.

V Bratislave 25. apríla 2008

ABSTRACT

Matúšková, Lucia: The Communist Party of Slovakia. Organizational structure and political platform. Bachelor's thesis. Comenius University in Bratislava. Faculty of Philosophy. Department of Slovak History. Director of Studies: PhDr. Lubomír Gašperik, CSc. Academic Degree: Bachelor. Bratislava: FF UK, 2008, 47p.

Formation and activities of the Communist Party of Slovakia during the years 1945-48 were influenced by the situation existed in Slovakia during and after the Second World War. The Slovak national uprising and direct eastward orientation of exiled government defined the direction of Czechoslovak politics for a long time.

The first organisation of Slovak communists was founded in Budapest, November 1918. However, it was formed as a section of the Communist Party of Hungary, not as a separate unit. The Communist Party of Slovakia (KSS) as an independent political party was established in 1921 but even in this year was united in one Czechoslovak Communist party (KSČ). The KSČ joined all the nationalities of the Republic of Czechoslovakia. In the years 1925-1929 the party went through the changes of bolshevization what shackled it more to the communist center in Moskow. After the political changes which later caused the constitution of the Slovak republic, the KSČ had to be disbanded. The KSS as its section in Slovakia came into illegality with self-activity.

Success and power which KSS gained during the Slovak national uprising introduced it on the real political field as a new self-reliant party, the Communist Party of Slovakia. The social structure of the KSS was mainly composed of the workers but the highest cadres were very often noticed as an academic people. In the years 1945-6 the KSS was vehemently anti-German and anti-Magyar. The party called for a national and economic equality between Czech and Slovak. They partly managed this by industrialization of Slovakia. It lured into its camp Slovak voters by the promise of agrarian and wide-spread social reforms, it appealed to the nationalist and even the religious feeling of the people, it was willing to overtook anybody's past, no matter how compromising. Slovak communist as well as Czech asserted and required an extensive socialization of industry, banks and insurance companies.

The conference in august 1945 taken place in Žilina assigned the KSS as a branch of the KSČ. The KSS still remained the independent one but it had to follow the main line with KSČ. The aim was an assumption of power. Unlike the KSČ the elections in 1946 did not

bring success to the KSS (30%). According to the KSČ, the KSS should have tempered its reckless nationalism and started to attack the Democratic Party for harbouring fascist and reactionary elements. In spite of their electoral defeat the Communists, by clever and daring manipulation of their own and due to the ineptness, timidity and inexperience of the Democratic politicians, were able to exert a decisive influence on the course of political events in Slovakia. They still retained the control of powerful organizations and pressure groups. By their bullying tactics they brought about the estrangement between the leadership and membership of the Democratic Party. In November 1947 they attacked the governmental positions of the Democrats, compelling it to give up its majority in administration. The Communist chairman of the Board of Commissioners, G.Husák supported the 'coup d'etat', by which the Communist came to power in Czechoslovakia in February 1948. The KSS was finally merged together with the KSČ in November 1948. It became only regional unit of the Communist Party of Czechoslovakia.

PREDHOVOR

Naše národné dejiny sa stretli s pomerne značným množstvom interpretácií a syntéz. Marxistickí historici sa dotýkali tém politicky vhodných na spracovanie či prepísanie, mladší na ich objektivizáciu či objasnenie. Činnosť Komunistickej strany Slovenska býva len marginálne spomenutá v novej literatúre. Hodnotné edície prameňov boli dlhý čas ukryté v Alkatraze socialistických archívov a staršie monografie zas spĺňajú ideologické kritéria marxistickej „objektivity“. V starších publikáciách nebol vôbec spomenutý problém vzrastajúceho trendu závislosti KSS na KSČ. Témy pre diskusie, o ktorých nemohlo byť v socialistickom svete ani reči, sa ako smršť vynorili v deväťdesiatych rokoch a na dovtedajšie sa pritom takmer zabudlo, alebo sa zabudnúť chcelo. Dôvodom výberu mojej práce je práve fakt, že problematikou histórie a činnosti Komunistickej strany Slovenska sa štúdie a monografie zatiaľ nevenovali dostatočne komplexne. Pokiaľ máme možnosť skúmať nedávnu históriu objektívne, je priam nevyhnutné venovať sa jej práve teraz. Hlavnou témou mojej práce je činnosť KSS v obzvlášť zaujímavých rokoch tzv. regulovanej demokracie 1945-48. Materiály, z ktorých práca vychádza sú písomného charakteru, prevažne z dobových dokumentov (záznamy z konferencií a plén). Druhou časťou heuristického materiálu sú marxistické, moderné a kritické monografie, štúdie či diskusie. Citácie, použité zo všetkých druhov materiálov, dávajú čitateľovi možnosť objektívnejšieho a konkrétnejšieho náhľadu na problém. S použitím kritickej modelovej analýzy, progresívnej a prevažne priamej metódy bolo mojím cieľom generalizovať a syntetizovať obdobie, v ktorom KSS ako celok zjavne dosiahla svoj zenit. Verím, že objasnenie a sumarizácia plánov a výsledkov činnosti KSS prispeje ku komplexnému náhľadu na danú problematiku i celé obdobie, z ktorého vychádza. Práca tiež môže poslúžiť ako budúca komparatívna zložka pri komplexnejšom skúmaní politického spektra štátu, alebo ako pomôcka k detailnejšiemu výskumu KSS.

OBSAH

Úvod.....	7
I. Formovanie samostatnej KSS.....	8
I.1. Komunistická strana Československa a zrod KSS	8
I.2. Koncepce ilegálnej KSS a vstup do SNR	10
I.3. KSS a SNP.....	11
I.4. Slovenská otázka ako súčasť národnooslobodzovacích plánov.....	13
II. Na ceste k novému Československu.....	16
II.1. Zlučovací zjazd KSS a sociálnej demokracie.....	16
II.2. KSS na ceste k podriadenosti.....	19
III. Roky súťaženia a obnovy.....	23
III.1. KSS v predvolebnom období.....	23
III.2. Voľby 1946.....	27
IV. Program a plány KSS v povolebnom období.....	29
IV.1. Vytýčenie hlavných úloh po voľbách.....	29
IV.2. KSS a rok 1947.....	30
IV.3. Slovenská politická kríza.....	33
V. Nastolenie monopolu moci komunistami.....	34
V.1. Február 1948	34
V.2. Pofebruárový vývoj a KSS.....	38
V.3. Prvá politická kríza a vytýčenie cieľov KSČ.....	39
V.4. KSS územnou organizáciou KSČ.....	40
V.5. Úlohy slovenských komunistov koncom roka 1948.....	43
Záver.....	45
Pramene a použitá literatúra.....	46

ÚVOD

Problematika socializmu, komunistických praktík, cieľov či politiky komunistických strán je známou chúlостivou témou dnešnej doby. Neodčinené krivdy a zlomené duše už len ťažko napraviť, avšak netreba sa zdráhať písaných právd i keď sú často kruté. Bývalý politický režim prešiel mnohými zmenami, deformáciami i opakujúcimi sa krízami. Zmenil štát i ľudí. Vytvoril permanentný strach z potencionálnych nepriateľov i z ľudí samotných. Jeho tvorcami boli komunisti a implicitne aj nekomunisti. Obdobie procesu vytvárania pôdy pre socializmus nazývame paradoxným slovným spojením- obmedzená demokracia. Nasledujúce kapitoly sú venované sledovaniu politickej činnosti Komunistickej strany Slovenska práve v tomto období, konkrétne od obdobia jej legálnej činnosti (1944, 1945) po definitívne začlenenie KSS do KSČ ako územnej organizácie. Venujem sa najmä hospodárskej, národnej a sociálnej politike KSS, ale aj vzťahom samotných politických strán (najmä KSS, DS a KSČ) a systematickým zmenám vplyvu KSS v štátnych orgánoch. Dané problémy spolu nesporne súvisia. Ďalšími bodmi skúmania sú pokusy KSS o získanie politickej moci diskreditáciou občianskeho bloku v spojení so závislosťou KSS na KSČ. Kritickým zhodnotením starších i novších prameňov podávam sumarizáciu problematiky KSS v danom období s pokusom o objektívnu diachrónnu interpretáciu jej politického postupu a jeho výsledkov.

I. FORMOVANIE SAMOSTATNEJ KSS

I.1. Komunistická strana Československa a zrod KSS

Komunistická strana Československa vznikla v roku 1921 odčlenením radikálnej marxistickej ľavice z najúspešnejšej strany prvých parlamentných volieb- Československej sociálnodemokratickej strany robotníckej. So zreteľom na národnostné delenie prebehol tento proces tvorenia samostatnej komunistickej strany vo všetkých národnostných oblastiach ČSR. Vznik samostatnej sekcie marxistickej ľavice Slovenska (spolu so Zakarpatskou Ukrajinou) bol zavŕšený na ľubochňianskom zjazde a v Ružomberku 16.-17.1.1921. V máji sa tento prúd spojil s českou sekciov v Prahe čím vznikol medzník ustanovujúceho zjazdu Komunistickej strany Československa ktorá vstúpila do Komunistickej internacionály prijatím 21 bodov podmienok pre vstup. Pod vplyvom čerstvo vznikutej KI (1919), ktorá sa stala medzinárodným ústredím tvorby direktívnej línie či zmien všetkých komunistických strán, sa na prelome októbra a novembra zlúčili všetky národnostné sekcie KS v ČSR do jednotnej strany- sekcie III. internacionály. Aj keď sa KSČ politickým vplyvom stavala dlhý čas na marginálnu úroveň, pri svojom vzniku bola jednou z najväčších komunistických strán na svete.

Hlavným cieľom komunistického hnutia tak ako aj všetkých ostatných sociálnych hnutí bola sociálne spravodlivá spoločnosť s predpokladom slobody a rovnosti občanov. Na rozdiel od sociálnych demokratov však cesta k vytýčenému cieľu mala viesť prostredníctvom socialistickej revolúcie s následným nastolením dočasnej diktatúry proletariátu, ktorá zahŕňala revolučné opatrenia v ekonomickej a politickej oblasti. Tie predstavovali predovšetkým likvidáciu súkromného vlastníctva, pozemkovú reformu a nastolenie monopolu moci KS. Cielené kumulovanie moci do jedného centra, ktoré malo pomôcť uskutočniť tieto prvé kroky a udržať nevyhnutnú disciplínu v štáte sa s najväčším optimizmom malo vytratiť spolu s touto inštitúciou a splynúť s novou generáciou poslušných, slobodných a rovných ľudí. Táto vyššia forma komunizmu sa mala podľa Lenina riadiť zásadou „*každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho potrieb*“.¹ Víťazstvom socialistickej revolúcie sa javil predpoklad vyriešenia sociálnej ale aj kultúrnej a národnostnej otázky. V tomto smere však, ako napísal E.Lipták, postupovala KSČ po svojom: „*Akonáhle však hrozilo porušenie platnej schémy, narážali na úzke mantinely straníckej disciplíny, podriaďujúcej potreby slovenského hnutia*

¹ Mlynář, Z.: K teorii socialistickej demokracie. Praha: SNPL 1961, s.154.

záujmom (často fiktívnym) celej strany a jej záujmy a potreby zase záujmom "vyššieho celku" .² Daný postup tu vystihol hierarchiu svetového komunistického hnutia, ktoré so svojim najvyšším centrom v Moskve vyžadoval „vazalský sľub“ od všetkých svojich pridružených krajín. V nich samotných pritom platila podobná zásada.

V roku 1924 sa v KSČ začal proces boľševizácie, utužovania závislosti na KI podľa jej vlastných zásad, teda tvorenia zmenšenej kópie komunistickej strany Sovietskeho zväzu. Ten sa však vo väčšom meradle prejavil až po V.zjazde KSČ 18.-23.2.1929, kedy bol zvolený nový ÚV, v ktorom zvíťazila marxisticko-leninistická línia na čele s K.Gottwaldom. Zintenzívnenie boľševizácie prinútilo k odchodu mnoho členov, ktorí nesúhlasili ale aj súhlasili s novou líniou strany. Slávnym sa stal Gottwaldov parlamentný prejav ktorý viac než vystihol nové smerovanie KSČ: *"... A my, my jsme stranou československého proletariátu a naším nejvyšším revolučním štábem je skutečně Moskva. A my se chodíme do Moskvy učit, víte co? My se od ruských bolševiků do Moskvy chodíme učit, jak vám zakroutit krk. A víte, že ruští bolševici jsou v tom mistry."*³ V danom roku, opäť na podnet KI, sformulovala KSČ prvý krát aj svoj vzťah k národnostnej politike keď prijala heslo páva národa na sebaurčenie až do odtrhnutia. To sa týkalo bezprostredne aj socialistickej revolúcie keďže tento vzťah sa chápal v podobe sovietskej federácie.

KSČ bola pod záštitou a podľa KI od začiatku svojej existencie v opozícii. Pre poslancov platil do polovice tridsiatych rokov striktný zákaz podporovať akékoľvek návrhy vládnych strán. Na druhej strane však ani žiadna strana nemala záujem o prípadnú koalíciu s komunistami. Orientácia KSČ sa závažne zmenila v roku 1935, kedy podľa zmeny línie zo VII. kongresu KI prijala politiku ľudového (neskôr národného) frontu ako opozície voči prerastajúcemu fašizmu. Deklarovala spoluprácu s demokratickými stranami, obranu pred fašizmom a ochranu demokratickej republiky. Prijatím spolupráce s inými stranami v NF musela prehodnotiť aj svoj postoj k diktatúre proletariátu. Komunisti po prvý krát predložili svoje programy a názory na pôde parlamentu avšak ich ťažisko činnosti najmä na Slovensku ostalo v mimoparlamentných akciách ako organizovanie hospodárskych štrajkov a politických demonštrácií s cieľom zisku vplyvu medzi nezamestnanými.

V národnej otázke s ohľadom na Slovensko boli najprecíznejší davisti, ktorí predstavovali slovenskú komunistickú inteligenciu. Snahy o vyriešenie Slovenskej otázky sme zaznamenali na ich zjazde v Trenčianskych Tepliciach už v roku 1932 ale najmä

² Lipták, L.: Politické strany na Slovensku 1860-1989. Bratislava: Archa 1992, s.180.

³ Dejiny KSČ: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_02.php.

predložením Plánu hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska v roku 1937, ktorého cieľom malo byť najmä hospodárske vyrovnanie oboch častí republiky. Chýbal tu však štátoprávny aspekt potrebný pre konkurenciu autonomistickým návrhom.

I.2. Koncepcie ilegálnej KSS a vstup do novej SNR

V decembri 1938 ústredná československá vláda rozpustila KSČ a o mesiac neskôr bola na základe nariadenia slovenskej autonómnej vlády rozpustená aj jej podsekcia na Slovensku. Činnosť komunistickej strany 2.ČSR sa na Slovensku preniesla do ilegality. V dôsledku zmeny štátoprávneho usporiadania na území bývalej ČSR a podľa rozhodnutia sekretariátu Exekutívy KI za účasti exilového vedenia KSČ sa v máji 1939 organizačne osamostatnila sekcia na Slovensku. Od tejto chvíle hovoríme o ilegálnej Komunistickej strane Slovenska, ktorá vo všetkých smeroch nasledovala politickú líniu KSČ. KSS nebola priamo sekciou Kominterny. Na čele strany vtedy stálo prvé ilegálne ÚV v zložení Július Ďuriš, Ján Osoha a Ľudovít Benada. Programové zásady KSS sa riadili stanoviskami KI a smernicami, ktoré od moskovského vedenia KSČ dostávala prostredníctvom pražského ÚV. Do septembra 1939 presadzovala KSS široký antifašistický front a riešenie slovenskej otázky videla v zachovaní ČSR na princípe „rovný s rovným“. Podľa KI hodnotila KSS práve vypuknutú vojnu ako imperialistickú, v ktorej hlavným cieľom komunistov mal byť dištanc od vojny daného charakteru a zároveň sa pokúsiť o jej premenu na vojnu revolučnú, ktorej cieľom mala byť likvidácia fašizmu, imperializmu a kapitalizmu vôbec. Tu nastal odklon od spolupráce s občianskymi zoskupeniami, ktorý sa ešte prehĺbil po postupnom obsadzovaní krajín východnej Európy Sovietskym zväzom. Novým heslom KSS zakotveným v jej Programe z mája 1941 sa stalo „sovietske Slovensko“. V tejto problematike sa prikláňam k názorom J.Jablonického kde: *„...sektárstvo tohto stanoviska nebolo natoľko v tom, že vychádzalo zo slovenskej národnej a štátnej samostatnosti, že upustilo od hesla obnovenia ČSR, ale predovšetkým v tom, že sa komunistické hnutie orientovalo priamo a bezprostredne na socialistickú revolúciu.“*⁴

Zmena orientácie KSS nastala po napadnutí ZSSR Nemeckom a po podpísaní československo-sovietskej dohody o spolupráci v boji proti Nemecku. Už pomenovanie dohody nám prezrádza opätovný návrat k politike ľudového frontu a obnove ČSR. Dimitrov

⁴ Jablonický, J.: Slovensko na prelome. Bratislava: VPL 1965, s.15.

tiež prikázal Gottwaldovi aby v záujme udržania vplyvu strany nevystupovali komunisti proti Benešovi ale naopak, aby národnooslobodzovací boj spojili s Benešom. V tomto prípade exilový prezident nesmierne podcenil situáciu. Zo svojich neprijemných zahraničnopolitických skúseností, zo strachu pred Nemeckom a obavy západného spojenectva sa príliš upol na spojenectvo so Sovietskym zväzom.

Po sústavných zmenách línie KI neboli predstavy komunistov o novej ČSR jednotné. II. ilegálne ÚV KSS pôsobilo od augusta 1941 do apríla 1942 v zložení Ján Osoha, Oto Krajňák a Vincent Škrabala. III. IÚV od mája do júla 1942 predstavovali Osoha, Štefan Dubček a Jozef Lietavec. Jeho cieľom bolo najmä uskutočnenie výziev k utvoreniu národných revolučných výborov. Pre III. a IV. IÚV (od augusta 1942 do apríla 1943 Štefan Bašťovanský a Milan Hrušovský) bol však tento plán neúspešný.

Prísnu ilegality zdôrazňovali zásady utajovania a zákaz písomnej agendy či priameho styku medzi veleniami a bunkami. Kontakt sprostredkovali len spojky, inštruktori, kuriéri a ilegálni pracovníci. Začiatkom roku 1940 začal vychádzať ilegálny ústredný tlačový orgán Hlas ľudu. Ilegálna tlač predstavovala veľkú časť výsledkov činnosti KSS. Boli to letáky, obežníky i časopisy, zamerané na jednotlivé oblasti pôsobenia (Bolševická zástava, Považské zvesti, Iskra, Kladio a i.) Ilegálna sieť bola značne porušená v roku 1941 a 1943 rozsiahlym zatýkaním a vypočúvaním členov KSS.

I.3. KSS a SNP

Aktivizácia činnosti KSS opäť nastala až po vytvorení V. IÚV Karolom Šmidkem, ktorý podľa nových smerníc prijatých moskovským vedením KSČ a Exekutívou KI z 5.januára 1943 začal svoju činnosť v zložení Šmidke, Husák, Novomeský v auguste. Nové ciele spočívali v boji proti nemeckým okupantom a bratislavskej vláde, v organizovaní ozbrojených bojových skupín a najmä partizánskych oddielov s perspektívou prípravy národného povstania a obnovy ČSR čím by sa aj Slovensko zaradilo do protifašistického bloku. Komunisti mali zatiaľ vystupovať len ako národná sila. Uzavretie československo-sovietskej zmluvy o priateľstve, spojenectve a povojnovej spolupráci v decembri 1943 spojilo komunistov a londýnsku exilovú vládu tak ako aj Vianočná dohoda s novovytvorenou ilegálnou SNR spojili KSS s občianskym blokom na Slovensku. Väčšina odbojových občianskych skupín spočiatku nemala záujem o spoluprácu s komunistami. Tento postoj prelomilo až zoskupenie okolo J.Lettricha a J.Ursínyho, ktorí reprezentovali občianske zložky

slovenských evanjelikov. Exiloví moskovskí komunisti zároveň presadili myšlienku vytvárania národných výborov, ktorých realizácia sa zatiaľ vďaka londýnskej exilovej vláde nestretla s úspechom.

Úspešným plodom domáceho odboja na Slovensku bola v decembri uzavretá už spomenutá Vianočná dohoda. Spojila protifašistické ideové smery na Slovensku a vytvorila jednotné politické vedenie- SNR⁵. Za svoje základné úlohy a ciele si SNR zvolila už spomenuté odstránenie nemeckého diktátu a bratislavskej vlády, prevzatie moci a jej odovzdanie do rúk ľuďom vybraných zástupcov, ďalej spoluprácu so zahraničným odbojom, obnovu ČSR na nových demokratických základoch s princípom „rovný s rovným“ ako základným pilierom bratstva Čechov a Slovákov a napokon prioritu zahraničnej orientácie na Sovietský zväz.

Londýnska vláda sa všemožne snažila o podriadenie SNR a riadenie jej činnosti na Slovensku avšak tá od začiatku roku 1944 samostatne pripravovala pôdu pre národné povstanie a 1.septembra prijala Deklaráciu, ktorou sa vyhlásila za jediného vykonávateľa moci a obrany Slovenska. SNR (a skupiny ju tvoriace) vystúpila z ilegality a jej ciele sa stali spoločnými pre komunistov, sociálnych demokratov i občianske skupiny (pridala sa aj Šrobárova skupina, ktorá sa predtým orientovala výhradne na londýnsku vládu). KSS pritom podporovala najmä formovanie partizánskeho hnutia, zakladanie revolučných národných výborov, spoluprácu s odporcami bratislavskej vlády a pohybom východného frontu. Oporou boli aj búrisci sa slovenskí vojaci, ktorí čoraz viac prechádzali na stranu sovietskych oddielov. Legalizácia činnosti národných výborov ako jediných zdrojov moci na miestnej a okresnej úrovni paralyzovala činnosť notárskych úradov a obecných zastupiteľstiev. Prvým legálnym dokumentom KSS sa stalo Vyhlásenie KSS z 2.9.1944, ktoré vytýčilo perspektívy ozbrojeného boja s heslom „*Komunisti boli a budú predvojom národnooslobodzovacieho boja!*“.⁶ KSS vzbudzovala medzi obyvateľmi ohlas svojimi verejnými straníckymi zhromaždeniami i ústredným tlačovým orgánom Pravda. Činnosť V. IÚV a legálnej KSS bola teda priamo spojená s prípravou, priebehom aj výsledkami SNP. Podobne sa k tomu vyjadril aj Karol Šmidke v hlavnom referáte na zjednocovacom zjazde 17.septembra: „...*keď sme v podzemí jednou rukou pripravovali jednotu socialistických strán, druhou rukou sme pripravovali jednotu celého národa, všetkých vrstiev a všetkých demokratických smerov, lebo*

⁵ Na základe parity tvorili SNR zástupcovia KSS- K.Šmidke, G.Husák a L.Novomeský a zástupcovia občianskeho bloku- Ursíny, Lettrich a Josko.

⁶ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s.19.

*zdravý rozum a holá nutnosť kážu, aby sa proti spoločnému fašistickému nepriateľovi spoločne postupovalo a bojovalo. Môžeme s hrdosťou vyhlásiť, že Komunistická strana Slovenska na vytvorení národného frontu proti fašizmu má veľkú a prvoradú zásluhu.*⁷ Veľký vplyv a postavenie KSS počas povstania posunulo jej aktivitu na vyššiu úroveň, čo sa prejavilo najmä počas a po oslobodení, kedy členovia KSS horlivo a efektívne vyvíjali aktivitu na pôde SNR a národných výborov (vo výboroch mala KSS do jesene, kedy sa aj tu zaviedla parita, spravidla väčšinové zastúpenie). Porážka povstania však bola aj predzvesťou riešenia slovenskej otázky či otázky samotného postavenia KSS.

I.4. Slovenská otázka ako súčasť národnooslobodzovacích plánov

Boj proti fašizmu a obnovenie ČSR si v závere vojny za svoje prvoradé ciele kládla nielen ústredná exilová vláda v Londýne ale aj samotná SNR, českí i slovenskí komunisti. Kľúčovými problémami v oblasti štátoprávneho usporiadania bola povestná slovenská otázka, vtedy aktuálna otázka SNR. Najťažšia úloha ležala tento krát ako limitovaná verzia výzvy na stole londýnskej vlády. SNR sa s podporou moskovských komunistov 29.septembra 1944 označila za vrcholný revolučný orgán domáceho odboja na Slovensku a 16.10. doplnila toto stanovisko proklamáciou o vykonávaní všetkej zákonodarnej a výkonnej moci na tomto území. Londýnska vláda sa okrem plánovanej vládnej delegácie F.Němca, ktorá mala prevziať moc na slovenskom území oslobodenom sovietskou armádou podľa československo-sovietskej dohody, neustále pridržala starej filozofie čechoslovakizmu a odmietala akékoľvek uznanie slovenskej samobytnosti.

V otázke štátoprávneho usporiadania a riešenia národnostnej otázky sa ako najsympatickejšia pre Slovákov javila myšlienka federácie, ktorú tak húževnato presadzovali komunisti pod heslom „rovný s rovným“. KSS pritom vychádzala zo vzoru ZSSR a súčasťou tohto plánu sa mala stať aj Podkarpatská Ukrajina. Požiadavka rovnoprávnosti sa tak stala súčasťou celého hnutia odporu na Slovensku čím bola nastolená aj ďalšia prekážka pre londýnsku vládu. Nielenže sa Slováci sami zorganizovali do masového povstania za slobodu a novú ČSR ale si pritom aj kládli požiadavky rovnoprávnosti. Výzvy rovnoprávnosti a kritika buržoázneho čechoslovakizmu posilňovali Slovákov prostredníctvom tlače i činiteľov SNR avšak takmer nikto sa nevzdal myšlienky obnovy ČSR. Vyskytla sa však hrozba priamej orientácie Slovenska na ZSSR v prípade, že si bude londýnska vláda trvalo trvať na svojom.

⁷ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s.33.

Situáciu rozuzlila až októbrová delegácia SNR Novomeský-Ursíny v Londýne. Rozhovory s prezidentom a členmi československej vlády vyvolali presvedčenie o prehodnotení doterajších názorov na slovenskú otázku. 23.október sa stal dňom uznania SNR ako vykonávateľa zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci. Ako to však pri podobných situáciách v dejinách býva, aj táto udalosť sa stala pre Čechov koncom a pre Slovákov naopak začiatkom boja za národnú a politickú rovnoprávnosť.

Myšlienka federácie pretrvala aj po oslobodení a obnove ČSR, kedy si ju SNR vytýčila ako predpoklad k dodržaniu vytúženého hesla „rovný s rovným“ zakotveného v Košickom vládnom programe. KSS otázku štátoprávneho postavenia Slovákov v ČSR na základe federatívneho princípu nastolila už na svojej košickej konferencii koncom februára. V tomto smere vychádzali komunisti z Leninových myšlienok, že demokratický centralizmus nevylučuje federáciu, a práve tá by sa potom mala stať predpokladom k vyriešeniu hospodárskeho a sociálneho vyrovnávania Slovenska na úroveň českých krajín.⁸ S týmito požiadavkami KSS súhlasili aj predstavitelia KSČ na Moskovských rokovaníach o šiestej kapitole (pomer česko-slovenský). 6.kapitola Košického vládneho programu vyhláseného 5.apríla sa niesla v napĺňaní hesla „rovný s rovným“ a podľa K.Gottwalda dostala pomenovanie *Magna charta slovenského národa*. Ako spomenuli autori viacerých publikácií, tento názov nevystihuje skutočnosť, keďže tu nešlo o dar vlády ale výdobytok z obdobia SNP.⁹ Definitívne vyriešenie otázky štátoprávneho usporiadania ČSR nakoniec ostalo až záležitosťou novej ústavy.

V čase oslobodzovania Slovenska sa hlavným programovým dokumentom Slovákov stal Manifest SNR, ktorý tiež vychádzal z programových zásad KSS. Jeho obsah proklamoval myšlienku vytvorenia ľudovodemokratickej ČSR na nových hospodárskych, politických a sociálnych základoch. Upravoval vzťah náboženstva k štátu, republiku považoval za domov dvoch rovnoprávných národov (otázka Zakarpatskej Ukrajiny sa už riešila v prospech ZSSR) a za najbližší bratský a ochranársky štát považoval práve Sovietsky zväz. Predsedníctvo delegácie SNR v Košiciach zaviedlo začiatkom februára novú terminológiu svojich úradov a dalo vznik 8 povereníctvam a v poradí už 3. Zboru povereníkov (prvé dva boli počas SNP). Koncom februára bolo nariadením Predsedníctva SNR vytvorených 12 nových povereníctiev a štvrtý ZP, ktoré boli po vyhlásení Košického vládneho programu a vymenovaní novej

⁸ Jablonický, J.: Slovensko na prelome. Bratislava: VPL 1965, s.280.

⁹ Tibenský, J. a kol.: Slovensko. Dejiny. Bratislava: Obzor 1971, s. 803.

československej vlády upravené, čím bol na základe parity vytvorený piaty Zbor povereníkov na čele s Predsedníctvom SNR.

Košický vládny program, zostavený pomerne bohato na programe komunistov, vytvoril základy pre budovanie nového ľudovodemokratického režimu a realizáciu komunistických mocenských zámerov. Hlavnú úlohu tu pritom hralo rozsiahle znárodnenie, pozemková reforma a inštitúcia Národného frontu. 11.apríla 1945 bolo na základe parity a v rámci zabránenia kumulácií funkcií (niektorí členovia Predsedníctva sa stali členmi ústrednej vlády) zvolené nové Predsedníctvo SNR v zložení za KSS K.Šmidke (predseda), D.Ertl, G.Husák, L.Novomeský a za DS J.Lettrich (predseda), J.Styk, T.Tvarožek a M.Polák. Prvé slávnostné zasadnutie SNR sa konalo 15.mája v Bratislave, kde bol prijatý aj Ohlas Slovenskej národnej rady k českému národu, v ktorom SNR vyjadrila radosť nad oslobodením Prahy Červenou armádou. Nová ústredná československá vláda mala 25 členov, z ktorých bolo 9 Slovákov (3 za KSS, 3 za DS a odborníci). Prvými členmi vlády za KSS (v SNR) sa stali Viliam Široký, podpredseda vlády, Július Ďuriš, minister pôdohospodárstva, Jozef Šoltéz, minister ochrany práce a sociálnej starostlivosti a Vladimír Clementis, štátny tajomník ministerstva zahraničných vecí ako odborník.

V máji 1945 schválilo plénum SNR návrh o postavení slovenských orgánov v novej ČSR. KSS i DS sa priklonili ku kvázi federatívnemu modelu, skladajúceho sa z československej vlády a parlamentu a zároveň aj slovenskej vlády a snemu. Na porade predsedníctva ústredných výborov KSS a KSČ koncom 31.mája boli slovenskí komunisti podrobení ostrej kritike nacionalizmu a zároveň boli aj prinútení zriecť sa daného návrhu SNR. Najbližšie rokovanie s pražskou vládou sa malo niesť v duchu vymedzenia kompetencií SNR a ústrednej československej vlády. 2.júna bola prijatá prvá pražská dohoda, ktorá v rámci nejednotnosti SNR, spôsobenej vplyvom KSČ na slovenských komunistov, neakceptovala zostávajúci návrh demokratov, a v pozitívnom zmysle vymedzila len celoštátne záležitosti ale aj to matne široko. Okrem toho bol od tohto momentu Zbor povereníkov podriadený ústrednej vláde (dovtedy bol podriadený len SNR) v rámci vykonávania prezidentských dekrétov s celoštátnou účinnosťou. Prvá pražská dohoda bola priamym dôsledkom podriadenosti KSS KSČ a tiež aj začiatkom konca štátoprávnych snáh slovenských politikov na pôde ústrednej vlády.

Čo sa týka vzťahu KSS a DS, prvá polovica roku 1945 sa niesla v duchu vzájomnej spolupráce z oboch strán. Predseda SNR za DS Lettrich na túto otázku reagoval v časopise Demokrat takto : „*Spoluprácu obidvoch strán nemožno nazvať iba lojálnou a korektnou. Ide*

*tu o spoluprácu úprimnú, srdečnú, čestnú a otvorenú.*¹⁰ Podobne sa vyjadrovali v tomto období aj ostatní funkcionári DS i KSS. Tento postoj vyjadrili spoločne aj v Manifeste k slovenskému národu 17.marca alebo na prvomájových oslavách. Ochabovanie vzťahov medzi KSS a DS začalo už koncom leta 1945 a pokračovalo so stupňujúcou sa tendenciou počas ďalších rokov. Išlo najmä o získavanie más ľudí rôzneho ideového, profesijného a konfesijného charakteru v prospech DS. Keďže DS združovala bývalých agrárikov, národnárov, roľníkov, inteligenciu, buržoáziu i drobný ľud, evanjelikov i katolíkov jej vplyv bol ďalekosiahly aj keď v takomto zložení nemala DS ako nová strana žiadnu tradíciu. Postavila sa za zachovanie súkromného vlastníctva avšak odmietala ekonomický liberalizmus a počítala s väčšími zásahmi štátu do súkromného vlastníctva. KSS sa nepáčilo najmä združovanie bývalých „ľudáckych živlov“ či kolaborantov v DS. Nepochybne aj z tohto dôvodu sa KSS snažila zakomponovať do Národného frontu, tvoreného na partajnom podklade len dvoma slovenskými stranami (z ktorých DS má vysoké rozšírenie), masové organizácie čo však neprinieslo úspech.

II. NA CESTE K NOVÉMU ČESKOSLOVENSKU

II.1. Zlučovací zjazd KSS a sociálnej demokracie

Zjazd, ktorý zlúčil slovenskú ľavicu bol výsledkom národnooslobodzovacieho boja a zjednocovania protifašistických síl na Slovensku. Program sociálnej demokracie sa v čase ilegality veľmi nelíšil od KSS. Prvoradou bola úloha obnovy ČSR s orientáciou na Sovietsky zväz. Odlišnosti predstáv o povojnovom usporiadaní štátu sa začali prejavovať až neskôr. Aj keď sociálni demokrati vystupovali ešte počas roku 1944 na pôde SNR ako tretí oddelený element väčšina z nich počítala so zlúčením už roku 1940 kedy bývalí vedúci činitelia SD sformulovali v Žiline svoje vyhlásenie: *„Prišli sme preto k záveru, že ku skutočnej slobode národov a k uskutočneniu socializmu vedie len jediná cesta: a to je cesta jednotného revolučného hnutia pracujúcich más vedeného komunistickými stranami...“*¹¹ V spoločnom vyhlásení KSS a Československej sociálnodemokratickej strany robotníckej na Slovensku o zvolaní zjazdu z 10.9. sa píše: *„Zjednotenie socialistických strán slovenských je nielen*

¹⁰ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 25.

¹¹ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 20.

*prikazom doby, ale...jediným nutným dôsledkom vyspelej politickej úrovne ľudu....manifestačne sa zrodí jediná socialistická strana slovenská, ktorá naďalej podľa spoločnej dohody zástupcov oboch strán poniesie meno Komunistická strana Slovenska.*¹²

Táto formulácia potvrdila stanovisko KSS rovnako ako aj väčšiny sociálnych demokratov (najmä mladšia generácia) na Slovensku ale aj v zahraničí.¹³ Zo strany SDS sa za zlúčenie najviac zasadzovali J.Šoltész a D.Ertl. Názov zlúčenej strany určil jej program i záväzok. Boli tu však isté oprávnené pochybnosti najmä o predčasnosti zlúčenia, ktoré výstižne definoval tlačový orgán Národné noviny, ktorý napísal: „*sa nám zdá tento konkrétny politický čin v dnešných pomeroch ešte predčasný, je totiž všeobecná a oprávnená mienka, že prvoradé dnes sú potreby obrany Slovenska...*“.¹⁴ Úvodník Pravdy naopak obhajuje význam zjednotenia ako súčasť aktuálneho a nevyhnutného boja proti fašizmu a boja za novú slobodnú republiku: „*Zjednotením socialistických strán dostáva sa celému slovenskému pracujúcemu ľudu i terajšiemu protinemeckému odboju slovenského národa pevnej chrbtovej kosti a pevnej chrbtovej kosti sa dostáva aj budúcemu budovaniu nového života v novej republike.*“¹⁵ Sociálni demokrati, ktorí by aj ako delegáti nesúhlasili so zlúčením boli na zjazde postavený pred hotovú vec bez nároku na obštrukcie a mnohí sa počas dobového chaosu o zjazde ani nedozvedeli. O nie celkom všeobecnom súhlase svedčil v plnom rozsahu práve vznik Strany Práce v roku 1946. Proti zlúčeniu v roku 1944 vystúpili iba jednotlivci- A.Bahurinský, J.Kapinaj, I.Frlička a M.Juráš.

Žiadosť o zlúčenie do ľavicového bloku vyšla tiež z pera národných socialistov, bola však zamietnutá z dôvodov nezhody strán v ideovom základe marxisticko-leninského učenia a pochybnej minulosti strany z čias vytvárania Slovenského štátu. Jednota socialistických strán mala byť totiž pevne zviazaná na základoch ideových, programových a organizačných, na základoch radikálne ľavicových a teda komunistických. Pravdou je, že menšia časť zástupcov bývalých národných socialistov sa počas nasledujúcich rokov uplatnila ako na pôde KSS tak aj Demokratickej strany.

Hlavný referát zjednocovacieho zjazdu, ktorým autorom bol G.Husák vniesol konferencii historický nádych kritiky minulých rokov a súčasného režimu: „*Slovenský štát nikdy nebol vecou slovenského robotníka a malého roľníka, ktorí od začiatku do konca stáli*

¹² Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 21.

¹³ Svedčí o tom list KSS od skupiny SD v Londýne z 26. 10. 1944.

¹⁴ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 23.

¹⁵ Tamtiež, s.25. Pravda, 17. septembra 1944.

*proti nemu v opozícii, v aktívnom boji a nakoniec proti nemu so zbraňou v ruke povstali.*¹⁶ Určil však aj cieľovú rovinku snaženia socialistov (v skutočnosti aj celého domáceho i zahraničného odboja) v oslobodení územia na základe disciplíny a iniciatívy, v nových reformách najmä hospodárskych a sociálnych, ktoré by rozšírili ľudovú demokraciu pod ochranou „nášho veľkého a slávneho ruského brata“. V rámci reforiem, uvedených aj v rezolúcii, bola spomenutá štátna kontrola a demokratizácia hospodárstva, plánovanie výroby a distribúcie, kolektivizácia fabrík a baní, zoštátnenie všetkých súkromných bánk a vyvlastnenie veľkostatkov. Súčasťou referátu bolo aj vyslovenie želania o bratskom nažívaní s Čechmi a Zakarpatskými Ukrajincami v spoločnom ľudovodemokratickom, kultúrnom a vyspelom štáte. Prvoradým cieľom zjednotenej KSS bolo „...*Slovenské národné povstanie v jeho ľudovosti a eláne udržať, národný front spolupráce všetkých demokratických síl prehĺbiť, obranu nášho územia a jeho branné sily všemožne posilniť a sústrediť sa celkom na vyhnanie a zničenie germánskeho okupanta a jeho domáceho zradcovského nohsleda.*“¹⁷

Organizačné smernice určili nové vedenie strany, ktoré sa skladalo z predsedníctva (predseda a 4 podpredsedovia) a širšieho vedenia (30 členov). Za predsedu bol zvolený Karol Šmidke, podpredsedov tvorili zatiaľ G.Husák a J.Čech (keďže ešte nebolo oslobodené celé územie Slovenska zvolil sa len polovičný počet vedenia). Členmi širšieho vedenia boli R.Blažovský, K.Bacílek, D.Ertl, J.Lietavec, J.Šoltész, K.Dolinský, R.Viktorin, J.Mazúr, O.Jeleň, J.Szucs, M.Smida, J.Balco, J.Púll, F.Čáp, F.Kubač a L.Novomeský.¹⁸ Pri vedení strany sa mal zriadiť ústredný sekretariát a 10 sekcií (predstupeň budúcich oddelení): politická, vojensko-partizánska, organizačná, hospodársko-finančná, sociálna a zdravotná, tlačová, kultúrna, sekcia žien, mládeže a odborových organizácií. Ústredným orgánom sa stal už spomenutý denník *Pravda*. V obciach a mestách sa mali urýchlene zriaďovať miestne organizácie strany. Riadnym členom strany a držiteľom členskej legitimácie sa stal iba ten, kto bol dokázateľne činný v ilegálnej KSS alebo SDS. Pre nových súdruhov záujemcov platila pol ročná čakateľská lehota, v ktorej sa mali osvedčiť ako vhodný kandidáti. Zlučovací zjazd v Banskej Bystrici načrtol hrubú líniu politického a organizačného smerovania a očakávaní starej KSS v novom zložení .

¹⁶ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 30.

¹⁷ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 57.

¹⁸ Husák, G.: Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní. Bratislava: Epoque 1975, s. 305.

II.2. KSS na ceste k podriadenosti

Na 28.februára bola zvolaná do Košíc pracovná konferencia KSS z celého oslobodeného územia Slovenska. Jej cieľom bolo osvojenie si generálnej línie KSS, vytýčenie najbližších cieľov a postupov strany i postupov spolupráce s DS v SNR. Strany vyšli po krátkom období opäť z ilegality s ucelenejšími programami, cieľmi a nádejami. Vystupovanie komunistov ako celonárodnej sily spočiatku nedovoľovalo predloženie hlbších a precíznejších sociálno-ekonomických požiadaviek. Cieľ komunistov, a to najmä českých komunistov, však bol od začiatku jasný: sovietske usporiadanie štátu s monopolom moci KSČ. Gottwaldov známy prejav z prvého zhromaždenia pražských komunistov po oslobodení Prahy naznačuje ďalší postup KSČ takto: *„Jestliže program naší vlády bude skutečně proveden do důsledku, ...potom bude určitě vytvořena nová situace, která nám umožní, abychom si kladli další cíle, další požadavky a další mety“*¹⁹. Postupne sa ale začalo počítat' s tzv. osobitou cestou k socializmu prostredníctvom ľudovodemokratického zriadenia, cestou bez revolúcie proletariátu, s prvkami parlamentarizmu a silnými socialistickými tendenciami.

Jedným z najzávažnejších problémov, ktorý sa stal aktuálnym práve v období oslobodzovania územia bola pozemková reforma. Keďže jej riešenie si v programe vytýčila KSS i DS, nestal sa tento problém predmetom záujmu spoločného riešenia ale sporov medzi stranami. KSS považovala riešenie pozemkovej reformy za nevyhnutnú súčasť svojho budovateľského programu a preto chcela, aby ju ľud prijal za výdobytok snaženia komunistov. Okrem toho si na rozdiel od demokratov želala rozsiahlu pozemkovú reformu rozšírenú na všetky veľkostatky i cirkevné majetky nad 50 ha.²⁰ Nespokojnosť komunistov v otázke pozemkovej reformy sa ťahá takmer celé tri roky po oslobodení kedy poverenictvo pripadlo demokratom. Napriek tomu, že väčšinu svojich návrhov komunisti presadili a po tretej pražskej dohode povereník Kvetko podliehal komunistickému ministrovi Durišovi, riešenie pozemkovej reformy sa stalo súčasťou neskoršej kampane proti DS. Stalo sa tak práve preto, že slovenskí voliči (najmä drobní roľníci) na rozdiel od českých považovali výdobytky pozemkovej reformy práve za zásluhu demokratov. 27.februára²¹ vydalo Predsedníctvo SNR nariadenie o konfiškácii a urýchlennom rozdelení poľnohospodárskeho

¹⁹ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 72.

²⁰ Cieľom KSS pritom bola konfiškácia a poštátneie všetkých pozemkov (aj pod 50ha), čo strana aj realizovala prostredníctvom roľníckych komisií, ktoré boli pod vplyvom KSS.

²¹ Rezolúcia KSS o pozemkovej reforme bola prijatá 1.marca na konferencii KSS v Košiciach.

majetku Nemcov, Maďarov, zradcov a nepriateľov slovenského národa. V úvodníku G.Husáka v Pravde sa píše: „*Veľkostatkárske, šľachtické majetky maďarských feudálov a nemeckých okupantov, ako aj slovenských a českých zradcov a kolaborantov SNR konfiškovala, aby mohli byť rozdelené medzi drobný roľnícky ľud....Je potrebné, aby volené roľnícke komisie pri národných výboroch a okresných národných výboroch vzali prácu do svojich rúk a okamžite s rozdeľovaním pôdy započali.*“²² Pôdu pritom podľa slov G.Husáka mali dostať roľníci takmer zadarmo. Husák však tak ako aj ostatní predstavitelia KSS nesúhlasil s reformou obmedzenou len na konfiškáciu pôd spomenutých osôb ale dožadoval sa aj pôdy cirkevnej a nezainteresovaných osôb.²³ Paralelným cieľom komunistov vo vzťahu k pozemkovej reforme bolo aj vytvorenie jednotného roľníckeho zväzu. V súlade s Gottwaldovými smernicami bola aj požiadavka o konfiškácii ostatného majetku (vrátane podnikov) Nemcov, Maďarov a zradcov. Okrem problému konfiškácie sa venovala KSS aj otázke určenia vzťahu k Maďarom. Maďar ako stáročný uzurpátor a utláčateľ slovenského roľníka sa stal fenoménom neodčiniteľnej krivdy na Slovákov a je viac menej hodený do jedného vreca k zradcom a kolaborantom ako jeden z najvytrvalejších zástancov fašizmu. Nový vzťah medzi slovenským a maďarským národom tak mohol vzniknúť len po čistke maďarského územia a odčinení krívd, pod ktorými sa chápalo najmä navrátenie územia odčleneného Viedenskou arbitrážou.

Ďalším aktuálnym cieľom, ktorý bolo nevyhnutné uskutočniť sa stala okamžitá organizácia oslobodeného územia zničeného vojnou a to najmä v oblasti dopravy, hospodárstva, zásobovania a bezpečnosti (formovanie milícií). Prvoradým cieľom českých i slovenských komunistov bolo tiež vytvorenie pevného a jednotného odborového zväzu pod jednotným vedením: „*aby všetko zamestnanectvo, v závodoch, od robotníka počnúc a končiac vedúcim inžinierom, bolo organizované v tej istej a spoločnej odborovej organizácii.*“²⁴ Po začlenení Zakarpatskej Ukrajiny k ZSSR sa zmenila aj národnostná otázka, avšak v otázke štátneho zriadenia národa ostala túžba po slobode a bratstve oboch národov, v ktorých by si každý sám spravoval svoje veci a spoločne veci spoločné. V otázke Národného frontu a SNR sa KSS opäť priklonila k prijatiu zastúpenia nielen stranického ale aj robotníckeho a roľníckeho. Vykorenenie fašistických elementov a s tým spojená mobilizácia bola obsahom všetkých oblastí snaženia KSS. V otázke židovskej sa KSS priklonila k prinavráteniu

²² Tamtiež, s.74. Pravda, 27. februára 1945.

²³ Husák, G.: Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní. Bratislava: EPOCHA 1975, s. 305.

²⁴ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 97.

arizovaných majetkov židom. Nedá mi však neuviesť záver tohto problému ako ho uviedol G.Husák vo svojom hlavnom referáte: „*Nemáme záujmu na tom, aby sa vracal majetok tým boháčom, ktorí nikdy nemali pochopenia pre vec slovenského národa...*“²⁵ V množstve podobných výrokov od predstaviteľov KSS či KSČ vidíme práve takéto nešťastné odôvodňovania útokom pri možnom polemizovaní o nezákonnosti či nemorálnosti postupu komunistov. Priame zameranie a hlavný cieľ strany povoľovali stále intenzívnejšie maskovanie vlastných nedostatkov útokmi na veci krehké a kontroverzné, poukazovaním na veci minulé a zároveň zlé. Sledovaním slabiny opozície jej mohla dať KSS v tej správnej chvíli úder pod pás v svoj prospech. Práve pre to sa aj na košickej konferencii kládol zvýšený dôraz na dodržiavanie disciplíny, ideovej čistoty, pevnej organizačnej výstavby a jasnej línie strany, na prácu v masách a školenia. Podriadenosť KSS KSČ je vidieť už vo februári 1945, kedy bol hlavný referát konferencie ukončený aj heslom „*NECH ŽIJE VODCA PRACUJÚCEHO ĽUDU ČESKOSLOVENSKA SÚDRUH GOTTWALD*“. Pod pojmom „naša strana na Slovensku“ bola tiež Gottwaldom uvedená KSS v jeho prejave z aprílovej porady KSS a KSČ.²⁶

Aj keď v tomto období boli vzťahy KSS a DS ešte pomerne dosť priateľské, konferencie vo februári a apríli v Košiciach sa už niesli v duchu tichého nesúhlasu so spoluprácou zo strany komunistov. Najpriamejšie sa v tomto smere vyjadroval najmä K.Gottwald, ktorého prejavy smerovali k vyvíjaniu odporu v radoch KSS voči DS v duchu hlavného cieľa- výstavby socializmu. Ten však v danom období ešte nebol celkom na dosah, preto Gottwald definoval situáciu takto: „*Přes příznivou situaci nejsou nejbližším cílem sověty a socialisace, nýbrž skutečně dusledné provedení demokratické, národní revoluce...*“²⁷ Prejavy o potrebe odstránenia zvyškov fašistov a kolaborantov postupne smerovali k hľadaniu triedneho nepriateľa v radoch opozície: „*My jsme zatím nuceni s nimi spolupracovat a z toho také vycházejte.*“²⁸

Uznesenie spoločnej schôdze predsedníctva ÚV KSČ a ÚV KSS zo 17.-18.júla 1945 podriadilo KSS organizačne za filiálku KSČ na Slovensku. Subaltérnosť KSS spočívala v plnení jednotnej línie a postupu s KSČ. Tlak pražského komunistického centra sa v tomto smere zamerával na ústupčivosť slovenských komunistických zástancov stranického

²⁵ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 98.

²⁶ Tamtiež,, s. 140.

²⁷ Tamtiež, s. 142.

²⁸ Tamtiež, s. 147.

centralizmu a celoštátnej línie. Z tohto dôvodu bol neskôr zvolený nový predseda KSS V.Široký, poslušný zástanca gottwaldovského vedenia, a podobne zmýšľajúci generálny tajomník Š.Bašťovanský. Medzi „spoľahlivých“ okolo Širokého boli zaradení aj J.Ďuriš, L.Holdoš či M.Valachovič. Tzv. „separatistické“ krídlo KSS (Husák, Šmidke, Novomeský), ktoré bolo odsunuté na druhú koľaj prijalo podriadenosť bez väčších výhrad. Bolo to bývalé povstalecké vedenie SNP prikláňajúce sa skôr k federalizovanému princípu s cieľom pozdvihnutia Slovenska. Poslednou bodkou v snažení KSČ o podriadenie KSS bola celoslovenská konferencia KSS v Žiline 11.-12.augusta. KSS vyhlásená za filiálku KSČ tu bola podrobená kritike pražských komunistov a podľa toho tiež vytvorila svoje nové postupy práce. Gottwaldova kritika smerovala najmä k riešeniu slovenskej zaostalosti v naplňaní aprílového vládneho programu, obnove katastrofálneho stavu slovenského hospodárstva vychádzajúceho najmä z úseku dopravy²⁹ a odstráneniu „reakcie“ pramieniacej z podzemia (zástancovia bývalého režimu) i v radoch DS. V.Široký vo svojom referáte napísal: „*Keď zaostávame, keď máme ťažkosti, ktoré by sme už nemali mať, je to výsledok podkopnej, zákernej práce reakčných síl...*“³⁰ Gottwald otvorene hovoril, že hrozba pre slovenský národ už nepramení zo strany Čechov ako tomu bolo v predmníchovskom období ale zo strany domácej reakcie, ktorú kryjú i niektorí činitelia DS. Za celkové nedostatky krajiny začali komunisti viniť tiež DS: „*Práve tie úseky verejného života, ktoré sú v najväčšej kríze, sú v rukách „demokratov*“.“³¹ Proti tomuto výroku sa DS v „Čase“ z 15.augusta obhajovala tak, že pôvod vážnych nedostatkov miestnych pomerov nepramení z DS ale od činiteľov KSS.³² Kritika KSČ sa týkala tiež nedostatočnej organizácie JZSR, ZSM a ZSŽ, odmietnutia národných správ do bánk a družstiev zo strany SNR, nedostatočnej práce nových ľudových súdov či nedôslednej agitácie KSS. Z danej situácie vyplynula nielen nastávajúca podriadenosť KSS KSČ ale aj začiatky hľadania nepriateľa v radoch občianskych strán. Vznik neodobných ľudových súdov, nehumánných pracovných táborov a neskôr aj ľudových milícií predstavuje nielen začiatky porušovania občianskych práv ale aj cielené vytváranie strachu medzi obyvateľmi.

²⁹ Slovensko bolo viac postihnuté vojnou ako české krajiny. Poškodené komunikácie zabraňovali zásobovaniu a celkovej obnove hospodárstva. Výstavba komunikácií sa tak stala hlavným cieľom KSS aj v oblasti agitácie. Zo stavu dopravy však bola obvinená DS na čele s Povereníkom Filom.

³⁰ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 189.

³¹ Tamtiež, s. 226.

³² Čas, 15. augusta 1945.

Prvoradé úlohy vytýčené v Žiline smerujú k rekonštrukcii hospodárstva, dovŕšeniu pozemkovej reformy, poštátneniu peňažných ústavov, poisťovní, energetických zdrojov a priemyselných podnikov kľúčového významu, k očisteniu verejného i politického života a k upevneniu štátnej jednoty Čechov a Slovákov. Hovorilo sa tiež o zriadení úradov ochrany práce a verejnej kontrole zásobovania. Okrem jednoznačných cieľov pozemkovej reformy, jednotných odborov či poštátnenia sa v rezolúcii z 12.8. písalo aj o nevyhnutnosti účasti súkromného kapitálu v oblasti malého a stredného podnikania na budovaní hospodárstva.³³

ÚV KSS vytvorené na Žilinskej konferencii pretrvalo až do budúceho zjazdu KSS (1950). Členmi Predsedníctva ÚV KSS sa stali: Š.Bašťovanský, L.Holdoš, G.Husák, V.Široký, K.Šmidke, J.Šoltész, M.Valachovič a F.Zupka. Členov Sekretariátu a súčasne aj tajomníkov ÚV KSS tvorili Š.Bašťovanský, K.Bacílek, E.Friš, L.Holdoš. V apríli 1946 sa stal tajomníkom K.Moško. E.Friš sa v roku 1947 stal šéfredaktorom Pravdy a funkciu tajomníka opustil aj L.Holdoš. Dňom 28.augusta začalo funkčné obdobie Dočasného Národného zhromaždenia. Z 300 menovaných poslancov bolo 100 zo Slovenska v zastúpení 40 poslancov z KSS a 40 z DS. Zvyšok tvorili zástupcovia jednotlivých odborových, poľnohospodárskych, mládežníckych a kultúrnych organizácií.

III. ROKY SÚŤAŽENIA A OBNOVY

III.1. KSS v predvolebnom období

24.októbra podpísal prezident Beneš dekréty dlho presadzovaných návrhov strán NF o poštátnení ťažkého priemyslu, niektorých priemyselných podnikov, potravinárskeho priemyslu, bánk, poisťovní a dekrét o závodných a podnikových radách. Komunistom sa postupne plnili plány hospodárskych reforiem. Tieto plány nesúviseli len s postupom socializácie spoločnosti ale aj s plánmi o prevzatí moci ako už naznačil aj Beneš v exile. Okrem prvoradých hospodárskych plánov sa komunisti pragmaticky zamerali na prísnu disciplínu, ideologickú jednotu či „mravnú čistotu“, plánované budovanie strany, jej operatívnosť, spojenie s masami a premyslenú kádrovú politiku. Stredobodom snaženia bolo zlepšenie organizácie na úrovni závodných organizácií, okresov a miest. S tým súviselo aj

³³ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 246.

školenie členov a agitácia v jednotlivých oblastiach. Snažili sa o pribranie svedomitých robotníkov, nekompromitovanú inteligenciu a v predvolebnej agitácii najmä roľníkov, ktorí boli vždy stredobodom záujmu agrárnikov. Počet roľníkov hlásiacich sa ku KSS bol koncom roku 1945 veľmi malý i keď strana sa neustále starala o to, aby ľud priznal pozemkovú reformu práve za zásluhu KSS. Reforma však neprebíhala dostatočne rýchlo na to aby roľníci dospeli k tomuto záveru. Najväčšie zastúpenie roľníkov v KSS bolo v prešovskej oblasti ale aj to len 41%.³⁴ KSS na rozdiel od KSČ malo popritom aj prísne kritériá na rozširovanie členskej základne (systém kandidátov) a preto s odporúčaním KSČ bol koncom roka tento systém zrušený.

KSS sa stále prezentovala ako obhájkynia politiky NF avšak už v októbri bolo možné sledovať zameranie strany pod heslom „...prestaňme s tým NF a do útoku proti Demokratickej strane.“³⁵ Odklon od politiky NF by však pre KSS bol politikou nemúdra: „To chce počuť Lettrich, chce počuť záväzné slovo, že nepôjdeme do NF, že nebudeme s ním už diskutovať...tým krokom by mohol vyvolať na Slovensku politický zápas prospešný DS...“³⁶ Členovia DS postupne dostávali na zasadaniach KSS prívlastky „chrapúň“ či „fašista, gajdovec“. Predvolebnej agitácie sa tiež týkali aj návrhy o znárodnení cirkevných veľkostatkov či zrušení Roľníckej komory (s prenesením jej pôsobnosti na JZSR), čo by predstavovalo priamy útok na DS a jej vplyvu na roľnícke masy. KSS tiež vytýčila požiadavku zvýšenia cien poľnohospodárskych produktov na základe odstupňovania (najvyššie do 20ha, nižšie do 50ha a najnižšie nad 50ha) čo odôvodnila nákladmi spojenými s veľkosťou pôdy (menšie územie má vyššie náklady). Roľníci mali byť nabádaný k vstupu do roľníckych družstiev, pre ktoré mala byť zriadená Ústredná rada.

V oblasti hospodárskej sa KSS zasadzovala za prijatie takej menovej reformy, ktorá by nepostihla roľníka a robotníka, aby bolo vyúčtovanie Slovenska oddelené a aby vojnové škody boli zahrnuté do sanačnej masy, čiže aby ich štát sanoval ako stratené peňažné nároky. V oblasti úpravy miezd a platov komunisti odmietli politiku postupného zvyšovania cien, namiesto ktorej navrhli intenzívnu industrializáciu (najmä Slovenska), modernizáciu techniky, chémie a biológie s čím súviselo cielené zvýšenie výrobnosti. KSS tiež plne súhlasila s odsunom maďarskej menšiny v rámci dosiahnutia naozaj „slovenského Slovenska“. Dôležitá bola aj požiadavka národného poistenia, ktoré by odstránilo zastaralý stav kedy „pomoc

³⁴ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 303.

³⁵ Tamtiež, s. 316.

³⁶ Tamtiež, s. 318.

lekárska bola poskytovaná len tomu, kto na to mal peniaze.“³⁷ Plánované hospodárske reformy a intenzívna industrializácia všetkých odvetví na Slovensku tvorila spolu s demokratickým centralizmom strany a disciplinovanými členmi hlavné organizačné, politické a programové zameranie- *budovateľský program KSS*.

Organizačná štruktúra KSS obsahovala štyri články: miestne či závodné organizácie, okresné a oblastné organizácie, ústredný výbor a jeho orgány.³⁸ Podľa uznesenia ÚV KSS pripadla úloha na závodné organizácie aby boli v každom závode vytvorené výrobné výbory (funkcionári odborov, závodných rád a vedení podnikov), ktoré by zabezpečovali správne vedenie podniku, prosperitu a zvyšovanie výkonnosti robotníctva rovnako ako aj agitačnú činnosť v prospech KSS. Výbory miestnych organizácií sa mali postarať o výber tzv. desiatkových dôverníkov, ktorí by boli spojivom medzi výborom organizácie a členmi strany. Tí mali za úlohu výber príspevkov od členov, kontrolu členov v rámci zúčastňovania sa na schôdzach, podporiť odoberanie časopisu a straníckej literatúry, dbať o to aby sa každý člen zúčastnil na osobnej agitácii a bol organizovaný v odborových organizáciách či urobiť zbierku na volebný fond strany. V každom meste sa tiež mal zriadiť volebný výbor strany pozostávajúci z najlepších zástupcov MNV, odborových organizácií, JZSR atď. Obsah agitácie strany sa prispôbil na tie vrstvy obyvateľstva, ktoré majú v danej oblasti väčšinu. Na jeseň 1945 bolo sociálne zloženie KSS takéto: robotníci 69%, roľníci 12,4%, živnostníci 9,8%, inteligencia 6,7%.³⁹ Masová KSS mala v tejto dobe vyše 200 000 členov.

S predvolebným bojom súvisel tiež vznik nových strán na politickej platforme slovenskej politiky a NF. Nepriaznivým pre KSS sa stal vznik Strany Práce v januári 1946, založenej sociálnymi demokratmi, ktorí nesúhlasili so zlučovacím zjazdom či s pripravovanými programami KSS. Tento jav označili komunisti za nezvládnutie situácie zo strany Čs.sociálnych demokratov na čele so Z.Fierlingerom, ktorí finančne podporovali snahy o utvorenie SD na Slovensku počas roku 1945. Politické strany NF boli však v povojnovom období tvorené na národnom princípe z čoho vyplývalo, že sa slovenskí sociálni demokrati nemohli začleniť k Fierlingerovej strane. Pod tlakom komunistov dostala strana názov, pod ktorým len ťažko mohla získať takú členskú základňu a prívržencov s koľkými rátala. Predsedom Strany práce sa stal I.Frlička a sociálnu základňu tvorili najmä živnostníci, remeselníci a inteligencia. SP sa nepodarilo preniknúť do odborových organizácií preto bolo

³⁷ Tamtiež, s. 364.

³⁸ Lipták, E.: Politické strany na Slovensku 1860-1989. Bratislava: Archa 1992, s.266.

³⁹ Tamtiež, s.266.

zastúpenie robotníkov v strane minimálne. Zásadnými programovými rozdielmi, ktorými sa sociálni demokrati v SP líšili od komunistov bolo zachovanie súkromného vlastníctva v určitých oblastiach a zahraničnopolitická orientácia na východ i západ.

Naopak prospešným pre komunistov sa stal vznik Strany Slobody, kresťansko-republikánskej strany, založenej hŕstkou slovenských demokratov ako katolícky protipól prevažne evanjelickej DS. Demokratom mal tento čin odbúrať katolíckych voličov, ktorých bola na Slovensku prevažná väčšina. Tento predpoklad vyvrátila následná Aprílová dohoda slovenských katolíkov s DS. Dohoda bola ostro odsúdená komunistami. Považovali ju za začiatok obnovy ľudského živlu v politike. Katolíci sa neskôr naozaj stali akcelerátorom vnútorného rozkladu DS na základe vykonštruovaných obvinení KSS. Dohoda neuspokojila časť demokratov a skupina „šrobárovcov“ (Šrobár, Beharka, Velgoš, Brúha, Blaho, Gašperík...) sa aktívne zapojila do formovania SSI. Strana si však nezískala ani katolíkov, biskupský zbor a ani slovenskú emigráciu. Zápisník DS z 1.mája 1946 hodnotil SSI takto: *„Strana slobody nevznikla z naliehavej potreby slovenského občianstva. Ona bola strana z hora, z potreby tých, ktorí chcú zoslabiť a rozraziť demokratické občianstvo dvoch medzi sebou súťažiacich strán. Nikto tak usilovne nepracoval na tom, aby táto strana vznikla, ako činitelia KSS...“*⁴⁰ Obe strany vznikli v tak blízkom čase volieb, že ich vplyv na voličov sa stal zanedbateľným. Najväčšia predvolebná nevraživosť zavládla medzi KSS a DS. Prípady rozbíjania predvolebných zhromaždení či zastrelených prívržencov DS sa stupňovali postupným terorom KSS. Opačné prípady sú známe len v minimálnom množstve. Zákon o Ústavodarnom Národnom zhromaždení rozhodol, že počet mandátov zo Slovenska i z Čiech nebude určený podľa počtu obyvateľov ako navrhovala DS, ale podľa počtu voličov, zapísaných vo voličských zoznamoch. Slovensko tak nemalo ani štvrtinové zastúpenie v parlamente (69 mandátov z 300).

KSS verila, že si získa aspoň rovnaký počet voličov ako DS avšak pražské komunistické centrum nepovažovalo slovenských komunistov v tomto smere za spoľahlivých. KSČ na druhej strane verila vo svoje víťazstvo a tak jediným možným riešením bolo oklieštenie moci slovenských politických orgánov čím by sa predpokladané víťazstvo komunistov Čechách prenieslo aj na slovenské územie bez ohľadu na výsledky volieb. Keďže podriadenie KSS KSČ siahalo bezprostredne aj do oblasti otázky kompetencií SNR a predstavitelia všetkých českých politických strán boli výhradne proti federalizovanému zriadeniu, nemali námietky

⁴⁰ Šutaj, Š.: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944-1948. Bratislava: Veda 1999, s. 135.

DS v tomto smere takmer žiadnu účinnosť. Delegácia SNR uzavrela 11.4.1946 s pražskou vládou ďalší „kompromis“- druhú pražskú dohodu. Ústredná vláda tak získala právo zasahovať do personálnej oblasti vo všetkých rezortoch na Slovensku.

III.2. Voľby 1946

Parlamentné voľby 26.mája 1946 boli pre slovenských komunistov veľkým sklamaním. KSS získala 30,4% hlasov čo nebola ani polovica hlasov získaných DS. Najviac hlasov získala v okresoch Svidník 59%, Brezno 56,5%, Rožňava 51,95%, Revúca 48,4%, Gelnica 44,8%, Považská Bystrica 43,7%, najmenej v Námestove 3%, Trstenej 5% a Sobranovciach 6%.⁴¹ Demokrati získali 62%, SP a SSI po 3%. 70% Slovákov odmietlo komunizmus. Naopak v Českých krajinách vyhrali komunisti s 40,2% hlasov. KSČ mala v tom čase už milión členov z čoho len 2% tvorili členovia z predmníchovskej republiky. Celoštátne vyhrali komunisti, ktorí v parlamente obsadili 114mandátov z 300. Členmi 26-člennej ústrednej vlády za KSS sa stali: V.Široký (podpredseda), J.Ďuriš (min.poľnohospodárstva) a V.Clementis (štátny tajomník min.zahr.vecí). V novej vláde boli len siedmi Slováci. Prevala ľavicových strán v parlamente sa stala začiatkom „elegantného prevzatia“ monopolu moci v ČSR komunistami.

Na základe volebných výsledkov sa zmenilo aj zloženie slovenského zákonodarného orgánu- SNR a jej výkonnej moci Zboru Povereníkov. Zastúpenie DS a KSS v ZP sa zmenilo na 9:5. Predsedom SNR sa stal demokrat J.Lettrich a predsedom ZP komunist G.Husák. Bola vytvorená aj nová funkcia podpredsedu ZP, ktorú obsadil člen DS R.Frašťacký. J.Styk (DS) obsadil nový rezort Povereníctva techniky. DS si udržala aj dôležité rezorty poľnohospodárstva a pozemkovej reformy (M.Kvetko) a výživy a zásobovania (K.Filo). Vďaka tomu sa títo dvaja povereníci neskôr stali aj terčmi útokov zo strany KSS. Povereníkom vnútra sa stal bezpartajný gen. M. Ferjenčík. G.Husák bol z titulu svojej funkcie poverený Širokým dohliadať na to, aby Ferjenčík neumožnil DS využívať bezpečnostný aparát. Bezpartajný povereník vnútra sa postupne stal bábkou na poli stranického boja v prospech KSS. Prevalu v prvej demokraticky zvolenej slovenskej vláde tak získali demokrati avšak nie nadhlo. V tej chvíli neostalo KSS už nič iné len vrhnúť sa do ničivej ofenzívnej kampane proti DS. Priestory Ilavy sa začali postupne naplňovať bývalými činiteľmi

⁴¹ Šutaj, Š.: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944-1948. Bratislava: Veda 1999, s. 152.

slovenského štátu, podozrivými demokratmi, inteligenciou a ostatnými odporcami KSS. Ľudácke podzemie, protištátne sprisahanie a bezpečnostné zložky ovládnuté KSS sa postupne stali najsilnejšími zbraňami voči DS. Začal sa horlivý zber kompromitujúcich materiálov riadený ministerstvom vnútra a štátnej bezpečnosti.

„Slabosť“ Slovenska sa začala na pôde KSČ i KSS riešiť okamžite po voľbách. V.Kopecký 27.mája na mimoriadnom zasadnutí vlády spustil vlnu kritiky voči výsledkom volieb slovami: *„Najmä treba, aby sa vláda stala ozajstnou vládou aj na Slovensku, aby ministri tam mali právomoc a aby povereník podliehal svojmu ministrovi. Inak sa na Slovensku vôbec nedá vládnuť...“*⁴² Podmienky vstupu DS do vlády boli na zasadaní ÚV KSČ 28.mája poverení vypracovať V.Široký a J.Ďuriš. Už 3 dni po voľbách V.Široký na zasadaní Predsedníctva KSS vytýčil priamu požiadavku: *„...Zbor Povereníkov bude podriadený vláde a povereníci ministrom. Keď nepodpíšu, utvorí sa vláda bez DS.“*⁴³ Pre vypracovanie detailných podmienok bola utvorená komisia v zložení Bašťovanský, Friš, Husák. Vypracovaný materiál vyšiel pod veľmi „výstižným“ názvom *„Stanovisko Komunistickej strany Slovenska o zásadných otázkach politiky Národného frontu.“* Jeho obsahom boli najmä požiadavky očisty orgánov strany; obmedzenie spojenia náboženstva s politikou; odstránenie skompromitovaných biskupov; podpora ľudového súdництва; masových organizácií a zľudovenia veľkých hospodárskych inštitúcií; prevzatie plnej zodpovednosti za to, aby bola pozemková reforma ukončená do 29.8.1946; vydanie normy o revízii prvej pozemkovej reformy; obhajovať poštátnený priemysel a zotrvať na stanovisku poštátnenia školstva; podporovať preskúmanie voličských zoznamov; tlač zamerať na konštruktívnu výstavbu Slovenska; urobiť všetko proti rozbíjačom republiky atď.⁴⁴ Prvými obeťami útokov na členov DS sa stali J.Lichner, M.Bugár a J.Kempný. Slovenská tlač navyše odmietla vydávať denník DS *Čas*.

Aj keď KSS vo voľbách nezískala dostatočný počet hlasov mohla svoj vplyv a požiadavky uplatňovať de facto prostredníctvom pražského centra na čele s Gottwaldom. Preto sa po voľbách sústredila na podporu zmien v štátnej správe, ktoré znižovali právomoci slovenských politických orgánov. Na rokovaníach Národného frontu Čechov a Slovákov 21.,24. a 26.6.1946 bol predložený návrh riešenia Slovenskej otázky vypracovaný podľa smerníc ÚV KSČ. Hlavné slovo mal Gottwald a Kopecký. 27.júna bola uzavretá tretia

⁴² Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 422.

⁴³ Šutaj, Š.: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944-1948. Bratislava: Veda 1999, s. 153.

⁴⁴ Tamtiež, s. 155.

pražská dohoda, ktorá podriadila zákonodarnú a výkonnú moc slovenských orgánov ústrednej vláde. Ministri tak dostali právo vykonávať svoje právomoci aj na území Slovenska, zatiaľ čo ústredná vláda mohla pozastaviť výkon ZP. Demokratický povereník financií M. Josko v novembri toho roku konštatoval, že „slovenským orgánom sa nepriznáva kompetencia ani v rozsahu, akú mali bývalé krajinské výbory a zastupiteľstvá pri hospodárení s vlastnými prostriedkami.“⁴⁵ Prvým Gottwaldovým krokom teda bolo upevnenie pozícií ústrednej vlády. Žilinská konferencia, výsledky volieb a tretia pražská dohoda tak spoločne s kampaňou za očistu republiky zahájili politické smerovanie Československa k povestnému februáru.

IV. PROGRAM A PLÁNY KSS V POVOLEBNOM OBDOBÍ

IV.1. Vytýčenie hlavných úloh po voľbách

KSS po voľbách pokračovala v presadzovaní línie KSČ a programu Gottwaldovej novej vlády. Vytýčila si upevnenie NF po svojom. Jej vplyv na Slovensku sa dočasne zmenšil preto sa sústredila najmä na udržanie disciplíny v strane a prípravu frontálneho útoku na členov DS. Práve železná disciplína, pevné ciele a rozsiahla propaganda hraničiaca s demagógiou vpustila KSS za hranicu ľudského rozumu a politickej ústavnosti. V rámci stranícko-politickej štruktúry ČSR bolo najbližším cieľom komunistov zjednotiť socialistické sily a zvnútra rozložiť demokratické. Lži, polopravdy a vykonštruované obvinenia boli nasmerované na jednotlivcov i celé strany. Vo svojom referáte na zasadaní ÚV KSS z 31. júla 1946 V. Široký napísal: „U nás dosiahla početnú prevahu tá strana, ktorá v podstate nesúhlasí s vládny programom a s novými poriadkami v republike, a práve preto zaujíma významné miesto v plánoch a výpočtoch každej reakcie.“⁴⁶

Slovenskí komunisti sa po voľbách upriamili na zlepšenie organizačnej štruktúry NV v mestách, okresoch a oblastiach. Túto snahu podporil aj fakt, že práve národné výbory sa po voľbách dostali pod väčší vplyv demokratov. Tu bola práca KSS nedostatočná a sami ju označili za jediný väčší nedostatok strany. Snažili sa zapojiť čo najviac členov odborových organizácií do oblastných štruktúr a najmä získať rozsiahlu základňu roľníctva, ktoré bolo doteraz pod vplyvom formujúceho sa „novoľudáctva“. Cieľom bolo tiež zlepšenie práce

⁴⁵ Letz, R.: Slovensko v rokoch 1945-1948. Bratislava: ÚSKI 1994, s. 45.

⁴⁶ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 423.

závodných organizácií. Zistených bolo aj niekoľko desiatok dedín, v ktorých nebola organizácia KSS dovedy vôbec založená. Sledovali tým najmä rozšírenie kontaktu s masami- budovanie vplyvu zdola, čím sa zvyšoval predpoklad rozšírenia členskej základne. Zlomenie odporu DS v oblasti znárodňovania kľúčového a veľkého priemyslu, peňažníctva, novelizácie pozemkovej reformy a vo veci dokončenia očisty národného života bolo priamo zamerané na revolučný prevrat.⁴⁷

Centrálne a plánované hospodárstvo bolo podmienkou Gottwaldovej vlády. KSS sa tešila najmä zo schválenia rozsiahlej industrializácie Slovenska a to najviac v oblasti komunikácií (pozemné, vodné i vzdušné) a premiestňovania časti českého priemyslu na Slovensko, čím by sa vykompenzovala pre Slovensko nevýhodná menová reforma. Keďže myšlienka industrializácie bola spojená najmä s bohatou surovinovou základňou Slovenska, finalizácia výrobkov patrila českým krajinám čo dospelo k hospodárskej závislosti Slovenska od Čiech. Novým cieľom sa stalo splnenie dvojročného plánu, ktorým by sa konečne aplikovala plná koordinácia výroby a distribúcie krajiny. Do konca roku 1948 sa mala dosiahnuť predvojnová úroveň v doprave a výroba ju mala dokonca predstihnúť o 10%. Plán tiež obsahoval veľký investičný program vybudovania spomenutých nových závodov. Vo výžive národa sa mala dosiahnuť aspoň úroveň predvojnová. Išlo pri tom hlavne o živočíšnu výrobu, ktorá by posilnila menších a stredných roľníkov. Produkcia mlieka požadovala potrebu zvýšenia o 70%, bravčového mäsa a masti až o 100%. Komunisti si tiež vytýčili úlohu vykonania revízie prvej pozemkovej reformy predmníchovskej republiky a pozemkovej reformy Slovenského štátu. Predpoklady splnenia dvojročného plánu zahŕňali rentabilitu podnikov, poriadok v distribúcii deficitného tovaru, prísnu kontrolu cien, mobilizáciu pracovných síl, kvalifikovanie robotníctva, modernizácia a zadováženie potrebných pomôcok a prostriedkov (najmä v poľnohospodárstve- hnojivá, stroje...). V poľnohospodárstve bolo okrem iného potrebné zabezpečiť odbyt prebytkov domácej výroby v Čechách.

IV.2. KSS a rok 1947

Orientácia strany na úlohy dvojročného plánu sa mala v prvom rade prejaviť v práci oblastných a okresných výborov. Oblastné výbory mali pre každý okres určiť tzv. inštruktora- politicky skúseného súdruha, ktorý by bol za prácu v okrese zodpovedný danému oblastnému

⁴⁷ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 429.

výboru. Funkcia inštruktorov bola zavedená aj v ÚV. OV mali mať pripravený plán práce, rozvrhnutý najmenej na najbližšie 2-3 mesiace. Sekretariát ÚV preto v rámci kontroly mal založiť kalendár zasadnutí OV. Oblastné výbory tiež mali za úlohu do konca novembra získať nových 25 000 členov a to najmä roľníkov. Každá organizácia pod vplyvom komunistov mala mať vlastnú marxistickú knižnicu, členovia sa mali starať o zvyšovanie svojej vzdelanostnej úrovne a ísť príkladom iným. Išlo teda najmä o klasické diela marxizmu-leninizmu a príkladom mala byť propagácia komunizmu. Podľa českého vzoru sa malo 1.septembra začať vyučovanie v Ústrednej politickej škole straníckej, ktorá mala poskytnúť členom KSS spoľahlivý ideový a ideologický základ- revolučnú teóriu.

V máji 1947 si KSS okrem spomenutých hospodárskych plánov kládla za úlohu aj vytvorenie štyroch monopolných výkupných organizácií (mali zabezpečiť výkup poľnohospodárskych výrobkov za úradne stanovené ceny a zásobovanie); usilovať o urýchlené uzákonenie daňovej reformy a nemocenského poistenia; dokončenie pozemkovej reformy; zabezpečenie prídellového pokračovania a vydania vlastníckych dekrétov prídellcom pôdy, prijatie nového družstevného zákona (demokratizácia družstiev); zabezpečiť uzákonenie Ďurišovej osnovy revízie prvej pozemkovej reformy (výkup pôdohospodárskeho majetku nad 50 ha a majetku neroľníkov); uzákonenie JZSR, zabezpečiť prijatie školského zákona o jednotnej štátnej škole; jednotnú telovýchovnú organizáciu- Sokol; zabezpečiť starostlivosť osídlencom z Maďarska a Rumunska; dobudovať organizačné, národohospodárske a kultúrno-propagačné oddelenie sekretariátu ÚV KSS. Sekretariát ÚV sa mal postarať o súčinnosť hospodárskych kádrov strany a súčinnosť centrálnych orgánov s príslušnými oblastnými a okresnými orgánmi.

V zahraničnopolitickom ponímaní znamenal rok 1947 pre komunistov koniec akýchkoľvek stykov so západom a definitívne upevnenie zväzku so Sovietskym zväzom. Počiatky studenej vojny sa transformovali aj do vnútornej politiky štátov. Založenie informbyra a odmietnutie hospodárskej pomoci zo západu znamenalo aj prítvrdenie na domácej pôde. Priebeh štátnej očisty nabral nebezpečne veľkú rýchlosť a komunisti sa postupom času blížili k svojmu cieľu- monopolu moci. V.Široký hodnotil v decembri 1947 medzinárodnú situáciu takto: „...*tábor demokracie a protiimperializmu je v presile, lebo na jeho strane je celý mierumilovný a slobodu milujúci svet....surové imperialistické pozadie Trumanovej doktríny a jej európskej obrody, takzvaného „Marshallovho plánu“, ktorý pod kepienkou pomoci európskym štátom skrýva úsilie amerického imperializmu obroditiť základy nemeckého imperializmu a s jeho pomocou pozbaviť európske národy zvrchovanosti*

*a nezávislosti.*⁴⁸ V súvislosti s medzinárodnou situáciou dochádzalo aj k vnútropolitickému napätiu v celoštátnom meradle. V dôsledku mimoriadneho sucha došlo k rozsiahlym hospodárskym škodám, ktoré KSS opäť využila na rozšírenie kampane proti DS. Hodnota úrody na Slovensku klesla o 48%. KSS si v tomto ohľade vynútila milionársku daň, podľa ktorej sú vlastníci majetku nad jeden milión Kčs povinní zaplatiť jednorázovú dávku z ročného dôchodku nad 240 000 korún. Okrem toho zaplatili dávky zo ziskov z čierneho obchodu a povojnových ziskov aj osoby, ktoré mali v posledných rokoch vyšší zisk ako 300 000 Kčs. V dôsledku neúrody vyvíjala KSS aj kampaň za výkup obilia a zemiakov aby sa v prvom rade vyčerpali domáce zásoby a Slovensko nebolo odkázané len na dovoz z Čiech a ZSSR. Dôraz sa kládol aj na stupňovanie vývozu z priemyselnej výroby, ktorý by tak uhradil dovoz potravín. Podľa dvojročného plánu mal byť veľkoobchod nahradený vlastnou distribučnou sieťou znárodneného priemyslu. V tomto smere sa cieľom stala aj eliminácia zastúpenia DS v národných výboroch. V celoštátnom politickom meradle sa vytvorili dva tábory- komunisti a občianske strany, ktoré pod hrozbou komunistickej ofenzívy začali konečne spolupracovať. KSS pripravovala útoky na ľudákov, kolaborantov a povereníctva pôdohospodárstva a výživy. Demokrati podcenili situáciu, ktorá sa schyľovala k vykonštruovaným obvineniam. Jediným prejavom odporu zo strany DS sa stala kritika násilností orgánov štátnej bezpečnosti, ktorú mali pragmaticky pod palcom komunisti. Niektorí naivní demokrati dokonca ani neverili v surovosť zaobchádzania ŠB. V Zibrínovom liste Lettrichovi z decembra 1947 sa písalo: „*Major Baláž Kempného a Bugára vypočúval, vyhrážal sa im a strana nič neurobila. Vyšetrovanie je vedené brutálne. Dr Dobrovolský...na jedno ucho ohluchol, dr. Mišút má rozbitú spodnú sánku...dr. Kružliak, keď odvolal u vyšetrovacieho sudcu svoju výpoveď, bol zbitý do krvi.*“⁴⁹

Okrem milionárskej dane dosiahli komunisti ešte viacero úspechov (ústupkov od nekomunistických strán). Počet ľudí zamestnaných v priemysle vzrástol o 20%, hodnota odbytu o 55%, úhrn miezd a platov o 31%. Intervenčným znížením cien sa dosiahlo aj zníženie indexu životných nákladov. Sociálna politika sa zamerala na zvýšenie prídavkov na deti, predĺženie dovolenky či novú úpravu banického poistenia. V oblasti školstva zaznamenali komunisti zvýšenie počtu škôl všetkých stupňov a zriadenie pedagogickej fakulty a pôdohospodárskej a lesníckej školy v Košiciach.

⁴⁸ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 618.

⁴⁹ Šutaj, Š.: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944-1948. Bratislava: Veda 1999, s. 254.

IV.3. Slovenská politická kríza

Koncom leta roku 1947 vystúpil tlak KSS na maximum. Odhalenie menších ilegálnych skupín v roku 1946 spojili predstavitelia KSS pod záštitou KSČ s verejnou i politickou očistou Slovenska. Chyby v zásobovaní a nesúhlas s poľnohospodárskou politikou DS spojili s reakčnými silami katolíkov. Aprílová dohoda sa stala agroľudáckym paktom a katolícka opozícia pri školskej politike KSS rozvracačom republiky. Ústredná vláda nedôverovala Slovensku a ilegálne skupiny spojila nielen s ľudáctvom ale aj fašizmom, katolicizmom a separatizmom. Dôkazom pre tieto tvrdenia sa malo stať vykonštruované „protištátne sprisahanie“ na Slovensku v jeseni. Zväz slovenských partizánov sa pri tejto akcii stal pravou rukou KSS. Fiktívne odhalenie bratislavskej skupiny, ktorá mala byť napojená na F.Ďurčanského v exile spustilo lavínu obvinení proti predstaviteľom DS. Po zatknutí tlačového referenta Ursíniho Otta Obucha nasledovalo predkladanie „usvedčujúcich materiálov“ na Kempného, Bugára, Staška aj Ursíniho, ktorý pod tlakom rezignoval na svoju funkciu. Na jeseň 1947 bolo zadržaných vyše 600 osôb. Ministerstvo vnútra na čele s Nosekom vyvinulo rozsiahlu sieť pod komunistickým vplyvom, ktorá pomohla tejto „predfebruárovej“ akcii. K „zvýšeniu politickej úrovne a ochrane republiky“ tak prispelo novovytvorené slovenské oddelenie, ŠB (7.odbor povereníctva vnútra), odbojové skupiny, partizáni, odborové organizácie a politické spravodajstvo. Z podnetu Gottwalda a Slánskeho nariadilo predsedníctvo ÚV KSČ nižším straníckym zložkám začať s formovaním „ľavicových skupín“ v nekomunistických stranách a pomocou agentov (v DS to bol napr. Ševčík, Kyselý, Pietor) rozbiť strany zvnútra. Takýmto spôsobom sa postupne nahľadávali strany, ktoré sú práve v tomto období pripravené k okamžitej spolupráci (Čs.strana národne socialistická, ľudovci a slovenskí demokrati). Formulácia cieľu kampane zaznela v októbri na uznesení Predsedníctva KSS takto: „ a) usilujeme sa o vylúčenie DS z vlády b) aby boli kladné podmienky pre účasť DS vo vláde c) o jej rozpustenie “⁵⁰

Pokus o zmenu stranícko-politickej štruktúry a mocenský prevrat neparlamentným spôsobom skončil vynúteným kompromisom medzi KSS a DS. 18.novembra sa strany v NF zhodli na personálnom zložení nového ZP. DS stratila tri rezorty: povereníctvo zdravotníctva, spravodlivosti a pôšt. Povereníctvo spravodlivosti prepadlo v prospech odborníka A.Buzu, ostatné dve v prospech Strany slobody a Sociálnej demokracii na Slovensku (bývalá Strana

⁵⁰ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 610.

práce). KSS si zachovala svojich 5 povereníctiev a vplyv nad oboma odborníkmi. Okrem toho bola odvolaná aj Aprílová dohoda, čo prispelo k snahám o vytvorenie piatej politickej strany na Slovensku. Napriek silným tlakom a ústupkom DS sa KSS nepodarilo stranu rozbiť. Oficiálne stanovisko DS znelo dokonca tak, že DS svojím taktickým a zmierlivým postojom zachránila v živote prvky demokracie.⁵¹ Komunisti sa však utvrdili v trvajúcej defenzívnej politike DS, ktorá ich čoskoro vyprovokovala k rozhodujúcemu útoku. Podľa V.Širokého KSS dosiahla „že v očiach širokej verejnosti dnešné vedenie DS bolo usvedčené ako obhajca sprisahancov, ohrozujúc svojim straníckopolitickým egoizmom štátne záujmy republiky.“⁵²

Lavicové bloky v nekomunistických stranách začali úspešne uskutočňovať svoje ciele práve koncom roka 1947. Program komunistov k nastávajúcemu roku bolo rozhodujúce stretnutie dvoch politických síl a likvidácia opozície. Nastolenie monopolu moci sa javilo v piatich variantoch: 1) zisk väčšiny vo voľbách, 2) prevrat v nekomunistických stranách (presadzoval Gottwald, Slánsky), 3) zorganizovanie masového hnutia za soc.-ekonomické požiadavky a zmenu pomeru síl, 4) zmena štruktúry NF, 5) podanie demisie ministrov občianskych strán. Reálne bola využitá kombinácia viacerých variant.⁵³

V. NASTOLENIE MONOPOLU MOCI KOMUNISTAMI

V.1. Február 1948

Začiatok roka 1948 sa niesol v duchu prehlbovania rozporov v NF a stáleho zvyšovania tlaku komunistov na mimoparlamentnej pôde, kde mali prevahu. Nekomunistické strany si boli vedomé nebezpečenstva zo strany komunistov ale spoliehali sa na zachovanie ústavnosti, ktorá mala byť ich zárukou v danej situácii. Dúfali tiež v priaznivý priebeh budúcich volieb do Národného zhromaždenia. Podľa K.Kaplana explicitné štiepenie spoločnosti na progresívne, revolučné (KSS,KSČ) sily a sily konzervatívne a reakčné (občianske strany) spôsobilo aj štiepenie v chápaní charakteru štátu. Zatiaľ čo komunisti preferovali urýchlenie revolúcie, občiansky blok sa snažil blížiacu sa revolúciu zastaviť.⁵⁴ Nebolo to celkom tak.

⁵¹ Šutaj, Š.: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944-1948. Bratislava: Veda 1999, s. 251.

⁵² Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 625.

⁵³ Barnovský, M.: Na ceste k monopolu moci. Bratislava: Archa 1993, s. 54.

⁵⁴ Kaplan, K.: Utváření generální linie výstavby socialismu v Československu. Praha: Academia 1966, s. 10.

Nekomunistické strany nikdy nevyvinuli protiofenzívnu politiku a k udalostiam koncom roku 1947 sa stavali skôr pasívne. Okrem toho KSČ ako hlavná vládna strana mala od počiatkov vo svojom programe vytýčenú politiku špecifickej cesty k socializmu a aj budúci februárový prevrat sa niesol v tomto duchu. Presadzovanie politiky NF komunistami videli ostatné strany ako záruku udržania základných princípov plurality, i keď samotný NF nebol postavený na demokratickom princípe a ťažila z neho najmä KSČ. Zdanlivosť budúceho korektného parlamentného a diplomatického politického postupu utvrdzoval aj demokratický prezident. Pasivitu, naivitu a neorganizovanosť, ktorá pretrvala v občianskych stranách po voľbách komunisti cielene využili v svoj prospech.

V priebehu roka 1947 sa nekomunistické strany oprávnene sťažovali na surové metódy Štátnej bezpečnosti a jej sústavné sledovanie členov nekomunistických strán. 13.februára členovia vlády z nekomunistických strán protestovali proti rozkazu krajinského veliteľa Zboru národnej bezpečnosti o preložení ôsmich obvodných veliteľov- nekomunistov z Prahy. Vláda sa väčšinou zhodla o odvolaní rozkazu ministrom vnútra. Keď toto uznesenie nebolo akceptované ani na ďalších dvoch zasadnutiach vlády, 12 nekomunistických ministrov (za DS I.Pietor, Š.Kočvara, J.Lichner, M.Franek) sa rozhodlo 20.februára podať demisiu.⁵⁵ Ministri sa domnievali, že vyvolaním vládnej krízy bude nastolená úradnícka vláda, zostavená z odborníkov, ktorá dá vec dokopy v prospech nekomunistov. Bol to však nerozvážny a nepremyslený krok bez alternatív v prípade, že sa situácia nevyvinie tým správnym smerom. Navyše 12 z 26 členov vlády bola menšina. Ministri z DS dokonca podali demisiu napriek jej odmietnutiu Predsedníctvom DS. Ich postup bol až dodatočne schválený. Na rozdiel od nepremysleného konania strany národne-socialistickej, lidovej a demokratickej sa komunisti na túto alternatívu pripravili. Vplyv komunistov v rozhodujúcich rezortoch ešte umocnilo založenie Ľudových milícií a príchod námestníka sovietskeho ministerstva zahraničných vecí V.A.Zorina do Prahy. Zorin tlmočil Gottwaldovi Stalinove stanovisko na využitie vládnej krízy k prevzatiu moci za pomoci ZSSR. Gottwald tieto zámery potvrdil ale odvážil sa odmietnuť Stalinov návrh na zásah sovietskej armády. Za pomoci vlastných prostriedkov sa mu podarilo takmer „elegantne“ prevziať moc v ČSR. Zaujímavou otázkou je, čo by sa stalo s ČSR a Gottwaldom, keby jeho plán nebol úspešný.

Československý február sa stal vzorom pre všetky komunistické strany. V marxistickej literatúre predstavoval príklad nekrvavého, parlamentného a demokratického prevzatia moci.

⁵⁵ Letz, R.: Slovensko v rokoch 1945-1948. Bratislava: ÚSKI 1994, s. 66-67.

Marxistický historik Belda v roku 1968 napísal, že február bol ústavným riešením vládnej krízy a zároveň revolučným riešením mocenským. S odstupom času potvrdili túto nepravdivosť o februári aj samotní komunisti či bývalí komunisti. Násilný a nedemokratický prevrat potvrdili fakty o neparlamentnom postupe, vybudovaní ľudových milícií (už na jeseň 1947), zatýkanie odporcov KSČ Štátnou bezpečnosťou, činnosti akčných výborov či mobilizácii časti armády pod vedením ministra národnej obrany L.Svobodu. Zaujímavý pohľad vniesol v roku 1978 K.Kaplan pri analýze ústavnosti februára. Zo všeobecného pohľadu ústavnosti sa presnejší javí variant neústavného prevratu. V rámci korektnosti však ani tento názor nie je správny, pretože v čase februára neexistovala ústava, podľa ktorej by sa riadil štát po roku 1945. Ústava z roku 1920 by bola totiž viacnásobne porušená práve dianím v rokoch 1945-1948 (osud Zakarpatskej Ukrajiny, prezidentské dekréty, pražské dohody...).⁵⁶ Kaplanov názor považujem z politologického hľadiska za najsprávnejší.

KSS pred a počas vládnej krízy postupovala podľa konania KSČ a snažila sa prebrať moc do svojich rúk na Slovensku. Predsedníctvo KSS v januári stanovilo tieto ciele: naďalej poukazovať na reakčnosť politiky DS; neutralizovať činnosť katolíckej hierarchie; podporovať diferenciaciu v nekomunistických stranách a spolupracovať s tými zložkami týchto strán, ktoré majú rozpory s ich politickým vedením. Svoje ciele splnili do poslednej bodky. 21.februára oznámil predseda ZP G.Husák, že demisiu demokratických ministrov vo vláde považuje aj za demisiu v ZP. Využil skutočnosť, že pravidlá pre odvolávanie ZP neboli celkom jasné, avšak konal bez vedomia Predsedníctva SNR a vlády. Jeho rozhodnutie potvrdil len Gottwald. Tento krok považujeme preto za protiústavný. Na otázku V.Plevzu ohľadom tejto problematiky sa Husák s odstupom času vyjadril takto: „*Zákony a ústavu som v tom prípade nemohol aplikovať, volil som teda politické riešenie. Keď s ním odmietli súhlasiť, musel som ich odvolať.*“⁵⁷ Husák nevysvetlil na základe akých kritérií funguje pojem „politické riešenie“. Bol jedným z politikov, ktorí natoľko verili v správnosť a budúcnosť socializmu, že bol ochotný vedome porušiť platné zákony. Bol však jeden z mála komunistov, ktorí sa aktívne snažili do spoločnosti aplikovať aj pravý význam a poslanie socializmu.

⁵⁶ Únor 1948 očima vítězů i poražených o třicet let později. Frankfurt n. M.: INDEX 1979, s. 135.

⁵⁷ Plevza, V.: Vzostupy a pády. Bratislava: Tatrapress 1991, 59.

KSS postupne začala preberať poverenictva po demokratoch. DS považovala tieto kroky za nezákonné a neplatné. 22.februára v Žiline J.Ursíny podrobil ostrej kritike činnosť KSC a KSS ale nezapálil medzi ľuďom takmer žiadny plamienok odporu. Občianske strany vo svojej obrane zlyhali na plnej čiare. K politickému násiliu sa pridalo aj fyzické, keď ulice zaplavili ozbrojení členovia bezpečnosti a ľudových milícií. Komunisti docieli svoju typickú politiku strachu, ktorá neraz zvíťazila nad rozumom. Podľa M.Vartíkovej, zodpovednosť za akciu ozbrojovania niesol F.Zupka.⁵⁸ Šmidke sa postaral o elimináciu vplyvu Lettricha a Cvinčeka v SNR, Husák o rozkazy pre bezpečnosť a minister Kopecký o monopol rozhlasu a tlače. 23.2. bola obsadená budova vedenia DS a 24.2. boli G.Husákom protizákonne rozpustené okresné Národné výbory.

Komunistická strana ovládla nielen politický priestor ale pomocou milícií, odborárskych a odbojových organizácií a akčných výborov NF vytvorila aj bariéry proti možnostiam akcií odporu. Predstavitelia DS ostali mimo svojich pracovní, bez tlače, sekretariátov a komunikácie.⁵⁹ 24.2. prijal prezident delegáciu predstaviteľov DS. Z rozhovoru bolo jasné, že Beneš pochopil dôvody demisie a vyslovil sa za jej neprijatie. Veľké sklamanie pre občianske strany prišlo vtedy, keď pod tlakom Gottwalda, A.Zápotockého a L.Svobodu Beneš 25.februára prijal demisiu ministrov a menoval nových ministrov podľa návrhu Gottwalda.⁶⁰ Hrozby občianskou vojnou a zásahom ZSSR boli pre starého pána prisilné. Február sa tak stal pre Beneša po Mníchove druhým a posledným veľkým politickým neúspechom. Podľa Lettricha sa Beneš snažil zachrániť už len seba a nie situáciu.⁶¹ Po Lettrichovej rezignácii na miesto predsedu DS sa predsedom Akčného výboru DS stal J.Ševčík. Zo strany bolo vylúčené bývalé vedenie a na jeho miesto sa dostali odporcovia bývalého vedenia a komunistickí spolupracovníci. Po rozpade DS jej bývalí „pocitívi“ funkcionári (Polák, Ševčík, Kyselý) založili Stranu obrody.⁶² Strana slobody a sociálni demokrati sa na rozpad DS len nečinne prizerali bojac sa o vlastný osud. Už v nasledujúcom mesiaci sa začal nábor sociálnych

⁵⁸ Vartíková, M.: František Zupka. Praha: Práce 1983, s. 159.

⁵⁹ Šutaj, Š.: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944-1948. Bratislava: Veda 1999, s. 268.

⁶⁰ Nová vláda tzv. obrodeneho NF mala 24 členov. Z toho 12 komunistov. Slovensko malo len 5 členné zastúpenie: Široký (podpredseda vlády), Ďuriš (minister poľnohospodárstva), Clementis (štátny tajomník min.zahr.vecí, od 10.3.min.zahraničných vecí) za KSS, Šrobár (min.unifikácie) za SSL a Ševčík (štátny tajomník min.nár.obrany) za novú DS. Od vzniku novej ČSR teda zaznamenávame klesajúcu tendenciu zastúpenia Slovákov v ústredných politických orgánoch.

⁶¹ Šutaj, Š.: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944-1948. Bratislava: Veda 1999, s. 270.

⁶² Kaplan, K.: Utváření generální linie výstavby socialismu v Československu. Praha: Academia 1966, s. 25.

demokratov do KSS. V marci sa ustálil nový ZP, v ktorom mala KSS 8-členné zastúpenie. Jeho programové bolo schválené jednomyseľne.

V.2. Pofebruárový vývoj a KSS

Komunisti po februári zamerali svoju činnosť na dotváranie systému ľudovej demokracie v podmienkach ČSR.⁶³ Znamenalo to najmä politickú a správnu centralizáciu a zavŕšenie hospodárskych reforiem. Niektorí členovia stranického aktívu však mali na úlohu februára v ďalšom vývoji rozdielne pohľady. Mnohí nebrali prevrat ako zásadnú zmenu ale len ako menšiu úpravu politických vzťahov v prospech KSČ. Predstavitelia občianskych strán po februári konečne vytriezveli. Ich najvyšší predstavitelia februárovú katastrofu riešili najmä odchodom do exilu. Niektorí sa snažili pokračovať vo svojom pôvodnom smerovaní ale postupom času aj oni stratili nádej na realizáciu svojich plánov. Iní sa dokonca priklonili k chápaniu februára ako „vítazného“ s jednoduchou zmenou vo vedení.⁶⁴ Podľa K.Kaplana riešilo vedenie KSČ problém parlamentu „*demokraticky a ústavně, podle parlamentních zvyklostí. Většina poslanců schválila program vlády a nekomunističtí poslanci změnilí své předúnorové stanovisko.*“⁶⁵ Bezdôvodnou zmenou stanoviska však Kaplan vystihol práve tlak KSČ na bezbranné či „pokomunističtené“ strany.

Po februári bola zahájená opätovná očista verejného života, ktorú riadili akčné výbory NF vo všetkých stupňoch. Akčné výbory urobili celkovo zásahy na pracoviskách v 28 000 prípadoch. Do novembra opustilo štátne služby 4525 prepustených osôb.⁶⁶ Na Slovensku do mája bolo 159 prepustených.

Úlohou komunistov bolo aj vydanie novej, ľudovodemokratickej ústavy. Jej schválením sa skončila demokracia v ČSR čo potvrdil aj prezident Beneš, ktorý ústavu nepodpísal a v dôsledku týchto zmien abdikoval. 14.6.1948 sa novým prezidentom stal najvýznamnejší komunistický predák K.Gottwald. ÚV KSS už koncom roka 1947 vytýčil hlavné zásady ústavy. Išlo o 6 bodov: 1) znárodnenie veľkej časti priemyslu, bánk a poisťovníctva a zabezpečenie drobného súkromného podnikania, 2) poštátnenie pôd nad 50ha a súkromné

⁶³ Kaplan, K.: Utváření generální linie výstavby socialismu v Československu. Praha: Academia 1966, s. 17.

⁶⁴ Tamtiež, s. 18.

⁶⁵ Tamtiež, s. 33.

⁶⁶ Tamtiež, s. 26-27.

vlastníctvo roľníkov do 50ha, 3)plánovité vedenie hospodárstva, 4) NV ako výkonné orgány štátnej a verejnej správy, 5) ČSR je štátom dvoch rovnoprávných národov a preto je potrebné konštituovať slovenské národné orgány zákonodarnej a výkonnej moci v duchu Košického vládného programu (SNR a ZP), potrebná je však nedeliteľnosť štátu a jeho jednotné spravovanie, 6) právo občana na prácu a odmenu a občianske slobody zakotvené už v starej ústave.⁶⁷ Dá sa povedať, že všetky tieto body boli konštituované v ústave z 9.mája 1948. Komunisti však nebadane stále viac obchádzali posledné dva body samozrejme v záujme „vyššieho cieľa“. Postavenie slovenských politických orgánov v podstate zodpovedalo tretej pražskej dohode zatiaľ čo hlavný aktér- KSS takmer zanikla aj s riešením slovenskej otázky. Úspechy pre Slovensko môžeme čiastočne pozorovať iba v hospodárskej oblasti (industrializácia). Neblahé následky februára nepredstavovali len perzekúcie, strach a obmedzovanie občianskych práv. Februárový prevrat a jeho následky boli neúspechom pre celú slovenskú politiku, budúci vývoj a jeho priebeh. Paradoxne aj pre KSS. Výhody z neho čerpali len jednotlivci premýšľajúci bez pochybností v „najužšom pásme“ ideologickej šablóny- najvernejší a najposlušnejší z poslušných.

V.3. Prvá politická kríza a vytýčenie cieľov KSČ

S prebráním moci komunistickou stranou v roku 1948 súvisela aj prvá politická kríza ČSR. Sociálna nespokojnosť, odpor k režimu, robotnícke a študentské štrajky svojou intenzitou nepredstavovali síce veľkú hrozbu pre presadzovateľov nového režimu, viedli skôr k rozsiahlej politickej ľahostajnosti z vynúteného súhlasu a k všeobecným obavám a strachu.

Masové antisemitské demonštrácie v Bratislave, demonštrácie na sokolském sletě a následne aj pri pohrebe E. Beneša viedli predsedníctvo ÚV KSČ (Gottwald, Slánský, Zápotocký) k schváleniu politiky „ostrého kurzu proti reakcii“, ktorá sa stala súčasťou oficiálnej politiky. Smer politickej línie obsahoval aj konkrétne opatrenia ako tvrdý zákon na ochranu republiky, ostrý postup proti živnostníkom a kulakom, okamžité prepustenie nespoľahlivých zamestnancov, vyst'ahovanie odporcov režimu z veľkých miest, triedne zásobovanie so zavedením dvojakeho trhu (prednostné zásobovanie a nízke ceny pre robotníkov, penzistov, roľníkov a vysoké ceny pre živnostníkov a súkromných podnikateľov) ako aj mocenské zákroky a represálie charakteristické najmä pre roky 1948-1953. ÚV KSČ

⁶⁷ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 664.

tiež podľa sovietskeho vzoru presadil aj cieľ vychovať novú „inteligenciu“ komunistického režimu z radov robotníkov a roľníkov.

Základnými postulátmi prechodu od demokracie k diktatúre a presadeniu monopolu v mocenskej oblasti sa stala tvorba politickej línie a rozhodnutí prenesená výhradne na orgány KSČ ako aj dôležitosť likvidácie politického pluralizmu. S tým nesporne súvisel aj problém stranícko-politického usporiadania, v tomto prípade otázka nekomunistických strán. Tie boli podrobené kontrole akčných výborov Národného Frontu, ich vplyv na masy bol zlikvidovaný a počet členov ako aj náklad ich tlače, činnosť a funkcionári boli sledované a určované vedením KSČ a ich infiltrovanými informátormi. Následne bol vytvorený nábor ich členov do KSČ a realizované čistky v radoch neoblomných. Celkovým výsledkom realizácie cieľov KSČ v tejto oblasti bola premena nekomunistických strán na záujmové organizácie KSČ (Lidová strana), zlúčenie s KSČ (sociálna demokracia) alebo ich úplna likvidácia (Demokratická strana). Občianska spoločnosť ako faktor politického systému tu nevyhnutne zanikla.

Nasledovná redukcia spolkov a organizácií, vytváranie štátneho dozoru prostredníctvom nových štátnych inštitúcií zasahujúcich do života pôvodných organizácií, zákaz a perzekúcia verejnej mienky, ktorá sa nezhodovala s prejavom „masového súhlasu“ v prospech KSČ (čím vlastne prestala verejná mienka plniť úlohu politického tlaku a teda kontrolu moci „zdola“) a tlač i rozhlas pod kontrolou danej moci splňali ďalšiu podmienku pre vznik pevnej základne socialistického systému ČSR.

Dá sa teda povedať, že likvidácia politického pluralizmu ako jeden z hlavných princípov získania monopolu moci pre KSČ obsahovala spočiatku čiastočnú a neskôr úplnú likvidáciu nekomunistických politických strán a bola priamo spätá s likvidáciou klasickej kontroly moci akými sú občianska spoločnosť, jej záujmové organizácie a verejná mienka na jednej strane, slobodné voľby, parlament a príslušné súdy na strane druhej.

V.4. KSS územnou organizáciou KSČ

Existencia oficiálne samostatnej KSS bola do februára 1948 pre KSČ výhodná. Ich jednotný postup zvyšoval šance pre jediný cieľ- uchopenie moci v ČSR. Keď sa tento cieľ splnil, existencia dvoch strán sa javila nielen zbytočnou, ale z hľadiska uplatňovania totalitnej moci aj neprijateľnou. Prísny centralizmus v oblasti vnútorných mechanizmov strany bol

zárukou jednotného celoštátneho postupu.⁶⁸ 9.júna 1948 na zasadnutí ÚV KSČ vystúpil K.Gottwald s myšlienkou vytvorenia jednotnej KSČ. KSS na tento podnet reagovala jasným súhlasom. Generálny tajomník KSS Š.Baš'ovanský dokonca uviedol, že KSS sama chcela prísť s týmto návrhom.⁶⁹ Prijaté uznesenie vymedzovalo kompetencie pražského centra a bratislavských komunistov. Podľa neho sa KSS stala územnou organizáciou KSČ na Slovensku s ponechaním názvu; ÚV KSS sa podriadil ÚV KSČ; dovtedajšie oblasti KSS sa premenili na kraje (podľa vzoru Čiech), ktoré podľa potreby priamo riadil ústredný sekretariát; ÚV KSČ získalo právo navrhovať ústredného tajomníka KSS i poslancov SNR. Od 50. rokov ÚV KSČ schvaľoval členov ÚV KSS, Predsedníctva SNR, ZP, poslancov Národného zhromaždenia a SNR, šéfredaktora Pravdy, predsedov KNV a spoločenských organizácií. ÚV a Predsedníctvo KSČ určovalo politiku strany a riadilo jej politickú činnosť na celom území štátu. Organizačný poriadok KSČ, ktorý prijal VIII. zjazd KSČ, sa stal záväzným pre stranu i na Slovensku. ÚV KSS bolo povinné riadiť sa smernicami KSČ.⁷⁰ Formálnym vyjadrením samostatnosti KSS bola existencia jej ústredných orgánov a konanie zjazdov.

Na zasadnutí ÚV KSS 27.-28. septembra potvrdili rezolúciou pléna ÚV KSS slovenskí komunisti jednoznačný súhlas s vytvorením jednotnej KSČ: *„Vychádzajúc zo zásady, že robotnícka trieda a pracujúci ľud Československej republiky má mať jednotné politické vedenie v podobe jednotnej, celoštátnej Komunistickej strany Československa, ktorá sa opiera o jednotnú vôľu komunistov v ČSR, vyhlasujeme, že Komunistická strana Slovenska stáva sa súčasťou Komunistickej strany Československa.“*⁷¹ KSS sa zaviazala do bodky plniť smernice a plány KSČ.

Zasadnutie ÚV KSČ 17.-18.novembra deklarovalo pretvorenie KSS na územnú organizáciu KSČ. Keďže väčšina politickej moci Slovenska sa týmto krokom sústredila do jedného centra v Čechách, zúžili sa aj kompetencie slovenskej politiky zakotvené v asymetrickom modeli ústavy z 9.mája 1948.

Klasický model del'by moci, ktorý tvorí základ pre demokratický, právny a občiansky štát, zostal po roku 1948 vo svojej podobe rozdelenia na zákonodarnú, výkonnú a súdnu moc len formálnou záležitosťou. Reálnu moc si rozdeľovali inštitúcie KSČ a články jej

⁶⁸ Barnovský, M.: Na ceste k monopolu moci. Bratislava: Archa 1993, s. 13.

⁶⁹ Tamtiež.

⁷⁰ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 753-754.

⁷¹ Tamtiež, s. 752.

mechanizmu. KSČ sa stala univerzálnou silou, nástrojom na realizáciu mocenských zámerov, politickej línie či kontroly jej plnenia. Mala právo rozhodovať o všetkých rezortoch, krajoch a vo všetkých ich možných stupňoch. Obsahovala vládnu skupinu, tvorcov politiky, nositeľov aj vykonávateľov moci.

Komunistický monopol zaisťovala nekontrolovateľná úzka skupina funkcionárov-stranícke vedenie, ktoré malo v rukách absolútnu moc a zodpovedalo komunistickým inštitúciám a nie občanom. Okrem mocenských skupín a ich inštitúcií, ktoré najprv priamo zasahovali do ústavných orgánov, sa o kontrolu premeny režimu a jeho udržiavanie staral ešte jeden dôležitý článok s rozsiahlou právomocou a tým boli sovietsky poradcovia, zodpovedajúci len moskovským centráam. Mimoriadnu rolu zohrali hlavne v rokoch 1949-1956, kde ich úlohou bolo zavádzanie sovietskej praxe a modelu v ČSR, pričom najpočetnejší útvar tvorili v československej armáde a bezpečnosti. Komunistický monopol ČSR, rovnako ako aj ostatných štátov sovietskeho bloku, bol teda bez suverenity, čo spôsobovala priama podriadenosť Moskve a jej veľmocenským plánom.

Najvyšším orgánom KSČ rovnako ako aj KSS bol jej zjazd. Zjazdom volený ústredný výbor riadil prácu strany medzi zjazdmi. ÚV si zo svojich členov volil predsedníctvo, sekretariát a tajomníkov. V prípade KSS konečnú voľbu schvaľoval ÚV KSČ. Všeobecne najdôležitejším mocenským nástrojom stranického vedenia bol aparát KS, ktorý bol tvorený stranickými pracovníkmi alebo tiež systémom stranických sekretariátov a zariadení. Pripravoval rozhodnutia mocenských skupín, ktorých jadrom boli práve tajomníci OV, KV a ÚV stojaci v čele aparátu, a v súlade s ich vôľou ich interpretoval, zabezpečoval ich realizáciu a kontrolu. Vedúci oddelenia KV KSS sa zvyčajne vyberal z pracovníkov krajského oddelenia alebo okresných tajomníkov, vedúci oddelení ÚV KSS z vedúcich tajomníkov alebo tajomníkov KV KSS. Vnútri pracovných skupín v OV, KV a ÚV bolo možné odlišiť pracovníkov vlastného stranického aparátu výborov a pracovníkov im podriadených inštitúcií (Ústredná stranická škola KSS, Ústav dejín KSS, neskôr Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS, stranické múzeá a redakcie periodík). Aparát KS bol centrálnym vykonávateľom moci z celého stranického aktívu tvoreného zbormi funkcionárov v okresoch a krajoch, prostredníctvom ktorých mocenské skupiny uskutočňovali svoju vôľu.

Najvyššiu koncentráciu moci obsahoval aparát ÚV KSČ a teda ústredný stranický aparát, ktorý bol tvorený sekretariátom a stranickými zariadeniami. Ústredný sekretariát spolu s predsedníctvom ÚV boli nositeľmi moci KSČ. To platilo aj pri ÚV KSS. Sekretariát ÚV bol pritom mocensky a politicky najvýznamnejšou zložkou výkonných aparátov vôbec- bol

vrcholným orgánom. Priamo riadil všetky články stranického aparátu a nestraničných inštitúcií kde sa opieral o privilegovanú vedúcu pozíciu tajomníkov ÚV.

Sekretariát ÚV KSS sa členil na tajomníkov, oddelenia- základné pracovné útvary a odbory, v ktorých pôsobili referenti. Oddelenia ÚV KSS sa členili na tri skupiny: politickú, ideologickú a ekonomickú. V dostupných materiáloch sú spomenuté oddelenia: organizačné, legitimačné, sociálno-intervenčné, kádrové, bezpečnostné, branné, verejnej správy, pre priemysel, obchod a peňažníctvo, kultúrno-propagačné, roľnícke, právne, maďarské a hospodárske, okrem toho pôsobila Komisia mládeže, žien, Ústredná revízna komisia a Komisia straníckej kontroly. 1.apríla 1948 rozhodlo Predsedníctvo ÚV KSS o vytvorení troch sekretariátov na riadenie konkrétnej straníckej politiky: politického (Široký, Baš'ovanský, Šmidke, Husák, Zupka, Púll, Moško), organizačného (Baš'ovanský, Moško, Bacílek, Holdoš, Šefránek) a hospodárskeho (Husák, Chudík, Púll, Šoltész, Bezek, Zupka, Stahl, Bránik, Šebesta, Takáč, Hrušovský, M.Falt'an). Rozhodujúce boli prvé dva.

Zastúpenie slovenských komunistov v ÚV KSČ malo po roku 1948 zväčša klesajúcu tendenciu. Na VIII. Zjazde KSČ v roku 1946 nebolo pre slovenských komunistov určené žiadne zastúpenie v ÚV KSČ. Zastúpenie v ÚV získali až po februári, keď sa KSS stala územnou organizáciou KSČ. Ich vplyv však každým rokom klesal. Na povesti slovenských komunistov nepridal ani hon na „buržoáznych nacionalistov“, ktorý si samotná KSS vytýčila už na zasadnutí ÚV KSS v septembri.⁷² Pre negatívny príklad tu poukázala na Titov režim.

V.5. Úlohy slovenských komunistov koncom roka 1948

Zasadnutie ÚV KSS 27.-28.septembra vyhlásilo okrem zjednotenia strán aj prvoradé úlohy slovenských komunistov do najbližšieho obdobia. Spolupráca českých a slovenských komunistov sa mala v najbližšom čase zamerať na už spomenutú likvidáciu pozostatkov reakcie a formujúceho sa nepriateľa vo vlastných radoch- buržoázneho nacionalizmu. Podľa V.Širokého, ako sa zmienil vo svojom referáte, základné zdroje pozostatkov reakcie prežívajú „v sile medzinárodného kapitálu, v sile a stabilite medzinárodných stykov buržoázie“⁷³ ako aj

⁷² V referáte V.Širokého odznelo: „...malomeštiacky nacionalizmus je zákerným nástrojom všetkých reakčných rozvratníkov doma a v zahraničí v ich boji za obnovu kapitalizmu u nás.“ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 710-711.

⁷³ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 706.

v domácej hospodárskej základni najmä na dedinách. Pomocou v oblasti triedneho boja na dedinách sa malo stať zásadné presadzovanie socialistickej prestavby hospodárstva.

Stálym problémom sa stala otázka vyživovania. Po prebratí rezortu komunistami sa stalo prvoradé vyriešiť otázku zásobovania a distribúcie aj práve preto, že sa dostala bezprostredne do rúk komunistom. Následky minuloročného sucha bolo potrebné zosúladiť s požiadavkami končiacej sa prvej dvojročnice.

Otázku maďarskej menšiny otvoril už v júni K.Gottwald. Z hľadiska politických zmien na pôde Maďarska bolo potrebné upraviť aj požiadavky ČSR zakotvené v Košickom vládnom programe. Cieľom oboch štátov sa podľa socialistického učenia mala stať úprava vzťahov pre posilnenie mierového a socialistického frontu. Výmenou obyvateľstva sa nedosiahlo úplne odstránenie maďarskej menšiny zo Slovenska. Preto bolo potrebné aj z hľadiska politickej situácie potvrdiť určité práva Maďarom žijúcim na Slovensku, ktorí sa nijako neprevinili proti ČSR. K.Gottwald uviedol za potrebné zaviesť pre maďarskú menšinu „*občianske práva, právo volebné, nejaké školy, nejaké spolky, pravda, nijaké politické samostatné strany, nijaké odborové organizácie, nijaký zvláštny štatút atď. Niečo im musíme dať, aby sme mali s tým pokoj. To je nutné aj zo zahraničnopolitických dôvodov.*“⁷⁴ Z týchto požiadaviek vychádzal G.Husák vo svojom referáte z 27.9..⁷⁵ Dané požiadavky boli schválené rezolúciou z 28.9.1948 na plenárnom zasadnutí ÚV KSS. Okrem toho dostal už 13.júla K.Moško na starosti prípravu smernice pre prijímanie maďarských robotníkov a roľníkov do strany.⁷⁶

⁷⁴ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 700.

⁷⁵ Tamtiež. Pravda, 30. septembra 1948.

⁷⁶ Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, s. 701.

ZÁVER

Osud Komunistickej strany Slovenska sa takmer počas celého dvadsiateho storočia splietala s činnosťou KSČ. Zákonitosti hierarchie komunistického hnutia nám ukazujú, že tento fakt nebol ničím výnimočný. Obdobie rokov 1945-1948 je zaujímavé práve svojou heterogénnosťou diania, ktorým vplývalo na činnosť KSS, jej vplyv, ciele a programy. Myslím tým nielen celkový vnútropolitický vývoj, ale aj samostatný národný a tiež zahraničnopolitický vývoj. Eskalácia, ktorú KSS zaznamenala počas Slovenského národného povstania, otvorila tejto strane cestu a možnosti, ktoré boli dovtedy takmer v nedohľadne. Slovenskí komunisti sa prvýkrát dostali na pole pôsobnosti reálnej politiky. Ich zdanlivú silu na politickej scéne však rušil nedostatok skúseností i tradičné postoje slovenskej spoločnosti. Počas týchto troch rokov tiež môžeme sledovať trend postupného rastu závislosti KSS na pražskom centre. Ako jeho medzníky by som uviedla žilinskú konferenciu, voľby 1946 a tretiu pražskú dohodu, február 1948 a zlúčenie KSS s KSČ. Pôsobenie pražského komunistického centra postupom času udávalo tón politike KSS s cieľom prevzatia moci v celom štáte. Zásady ľudovodemokratického zriadenia prameniace zo smerníc moskovského centra sa však bez ohľadu na jednotnú líniu snažili presadiť obe strany. Jednotné štátne vlastníctvo a sociálne rovná spoločnosť boli prvoradými úlohami v budovaní novej ČSR. Ako najväčší prínos slovenských komunistov by som charakterizovala snahu o zrovnoprávnenie Čechov a Slovákov na hospodárskej úrovni v rámci industrializácie. Keby dokázala KSS eliminovať vplyv KSČ iste by jej smerovanie nadobudlo rozdielny a liberálnejší charakter. Z hľadiska najvyššieho cieľa komunistických strán i budúcej zahraničnopolitickej situácie by však ani tento krok nemal svoj očakávaný cieľ. Téza o špecifickej ceste k socializmu nemala budúcnosť takmer v žiadnej krajine východného bloku. Zaostávanie KSS za KSČ bolo však zjavné takmer počas celého tohto obdobia. Preto bolo potrebné KSS takpovediac zaradiť do správneho pruhu za KSČ. To sa neskôr stalo aj s celou slovenskou politikou. Jednotnú líniu nakoniec vystriedali jednotné smernice vychádzajúce z pražského i moskovského centra. KSS ako samostatná strana síce neuspela ale uspela hŕstka slovenských komunistov, ktorí svoje miesto našli aj na tej najvyššej méte.

Pramene a použitá literatúra

- Barnovský, M.: Na ceste k monopolu moci. Bratislava: Archa 1993, 248s.
- Falťan, S.: Slovenská otázka v Československu. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry 1968, 351.
- Feierabend, L.: Soumrak Československé demokracie. Praha: Rozmluvy 1989.
- Husák, G.: Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní. Bratislava: EPOCHA 1969, 632s.
- Jablonický, J.: Slovensko na prelome. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry 1965, 442s.
- Kaplan, K.: Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968. Studie a dokumenty. Praha: ÚSD AV ČR 1993, 151s.
- Kaplan, K.: Československo v letech 1945-1948. Praha: SPN 1991, 153s.
- Kaplan, K.: Československo v letech 1948-1953. Praha: SPN 1991, 146s.
- Kaplan, K.: Nekrvavá revoluce. Praha: Mladá Fronta 1993, 447s.
- Kaplan, K.: Utváření generální linie výstavby socialismu v Československu. Praha: Academia 1966, 295s.
- Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku. Bratislava: T.R.I. Médium 1996, 449s.
- Letz, R.: Slovensko v rokoch 1945-1948. Bratislava: Ústr. slov. kresťan. inteligencie 1994, 245s.
- Lexikon slovenských dejín. Bratislava: SPN 1997, 357s.
- Lipták, L.: Politické strany na Slovensku 1860-1989. Bratislava: Archa 1992, 312s.
- Mlynář, Z.: K teorii socialistické demokracie. Praha: SNPL 1961.
- Pešek, J. a kol.: Aktéri jednej éry na Slovensku 1948-1989. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška 2003, 389s.
- Pešek, J.: Centrum moci. Bratislava: AEP 2006, 268s.
- Plevza, V.: Vzostupy a pády. Bratislava: Tatrapress 1991, 198s.
- Rupnik, J.: Dějiny Komunistické strany Československa. Praha: Academia 2002, 284s.
- Rychlík, J.: Česi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992. Bratislava: AEP 1998, 554s.
- Šutaj, Š.: Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944-1948. Bratislava: Veda 1999, 308s.
- Tibenský, J. a kol.: Slovensko. Dejiny. Bratislava: Obzor 1971, 851s.
- Ursíny, J.: Z môjho života. Martin: Vydavateľstvo Matice Slovenskej 2000, 248s.

Únor 1948 očima vítězů i poražených o třicet let později. Frankfurt n. M.: INDEX 1979.

Vartíková, M.: KSS. Dokumenty z konferencí a plén 1944-1948. Bratislava: Pravda 1971, 771s.

Vnuk, F.: Kapitoly z dejín KSS. Middletown, Pa., USA: Slovák v Amerike 1968, 167s.